

Türkiye Gençlik Birliği
Türk Devrimi ve Milletleşme
1st., 2010

Türk Devriminin Sosyal ve Siyasal Tarihi **Milletleşmenin Harcı: Devletçilik**

Yıldırım Koç

Arkadaşlar, merhaba.

Bugün ele alacağımız konu, Cumhuriyet'in kurulmasının biraz öncesinden başlayarak, 1938'e kadarki dönemde, Türkiye'de bir ulus yaratma, "Türk milleti"ni yaratma çabası içinde iktisadi araçlar nelerdi ve devletçilik bu açıdan nasıl kullanıldı.

Belki bugünün bir sorusunu tartışmaya açarak bu süreçte devletçiliğin niçin önemli olduğunu daha iyi anlayabilirsiniz. 1990'lı yıllarda Türkiye, emperyalizmin yoğun bir saldırısına maruz kaldı.

Emperyalist güçler hem PKK yı kullanarak hem Atatürk'e saldırarak ve çok ilginç bir biçimde özelleştirmeyi savunarak Türkiye'ye saldırdı. Kamu kuruluşlarının satılmasını istediler; eğitimin özelleştirilmesine çalıştılar; sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesine ve yerelleştirilmesine çalıştılar; ulaştırma sisteminin özelleştirilmesine çalıştılar; limanları özelleştirdiler; demiryollarının birkaç limanı kaldı, onları da özelleştiriyorlar. Yani Atatürk'e saldırı, Türkiye'ye saldırı, PKK'nın bölücü terör eylemlerinin artması ve özelleştirme el ele gitti.

Bu son derece önemli, çünkü özelleştirme devletçiliğin tasfiyesi. Türkiye'ye saldıran bir gücün de, özelleştirmeyi savunması kendi içinde son derece tutarlı, mantıklı. Bu nedenle, Türkiye'ye sahip çıkanların özelleştirmeye karşı çıkması da mantıklı. Ancak bunun mantığını iyi anlamak gerekiyor.

Cumhuriyet'in kurulması öncesinde ve sürecinde Atatürk nasıl bir siyasal ve toplumsal yapı devraldı, iktisadi yapı devraldı? Önce ona bakmak lazım.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda limanlar yabancıların ellerindeydi; demiryollarımız yabancıların ellerindeydi ve bu demiryollarının yapımı sırasında Türkiye'nin değil, yabancıların öncelikleri belirleyici oldu; nerelere hat yapılacağına ona göre belirlendiler. Fabrikalarımız yoktu. Madenlerimiz yabancıların ellerindeydi. Elektrik dağıtım sistemimiz yabancıların ellerindeydi, büyük kentlerde su dağıtımını yabancıların ellerindeydi. Reji adında bir kuruluş Türkiye'de tütün üretimini denetim altında tutuyordu. Nerede ne kadar tütün üretileceğine karar veriyordu ve sigara fabrikaları yabancıların ellerindeydi. Şekerimizi kendimiz üretilmiyorduk. Kumaşımızın küçük bir bölümünü İstanbul'da Feshane adlı bir devlet fabrikası vardı, o üretiliyordu. Onun dışında özel sektör de bu işe girmemişti, fabrikalarımız yoktu.

Eğitim sistemimizde üçlü bir yapı söz konusuydu. Osmanlı'nın son dönemlerinde bu topraklarda 400'ün üzerinde Amerikan okulu vardı. Kars'tan tutun Merzifon'a, Kayseri'den Elazığ'a, Harput'a kadar her taraf Amerikan okullarıyla doluydu. Şimdi İstanbul'da siz bazı İtalyan, Fransız okulları filan görüyorsunuz, ama o yıllarda çok sayıda İngiliz, Rus, İtalyan, Fransız, Amerikan okulu vardı. Yani bir yabancı okullar grubu vardı sayıları çok fazla olan. Medreseler vardı ve devletin kendi normal okulları vardı. Eğitim sistemi paramparçaydı ve yabancıların ellerindeydi. Devlet hastaneleri 4 taneydi Cumhuriyet'in devraldığı. Yabancı hastaneler çoktu. Mesela Kayseri'de Talas'ta 1960'lı yıllarda bile bir Amerikan hastanesi vardı. Aynı yıllarda Gaziantep'te de eskiden kalma bir Amerikan hastanesi vardı. Çeşitli yerlerde bu tür yabancı hastaneler söz konusuydu ve yerel yönetimlerin hastaneleri vardı.

Devralınan bu iktisadi ve toplumsal yapıya baktığımızda, bir ulus yoktu ortada.

102 • TGB Eğitim Kitaplığı - 1

gelenlerden; oğlu daha sonra Demokrat Parti milletvekiliydi, Samet Ağaoğlu. Torunu da sosyalist harekette 70'li yıllarda etkili olan Tektaş Ağaoğlu. Osmanlı'nın dışından gelen bu Türkler, Osmanlıyı bir arada tutmada ilk esasına dayalı bir anlayışı geliştirmeye çalıştılar. Pantürkizm dediğimiz Turancılık, yani Ziya Gökalp'in ilk eğilim duyduğu akım.

Atatürk'ün gençliği döneminde hâlâ üç akım çarpıştıyordu.

Devleti bir arada tutabilmek ve başkalarının sömürgesi olmamak istediğinizde, insanlara bir vatan duygusu vermede onlara ya Osmanlılığı verecektiniz; ya İslami düşüncüyü, inancı birleştirici harç olarak alacaktınız; ya da Türk ırkçılığını alacaktınız.

Atatürk bunların hepsini aştı ve çok daha başarılı bir noktaya geldi; çok daha gerçekçiydi çünkü. Bunların üçü de başarısızlıkla sonuçlandı. Osmanlılık özellikle Avrupa'daki Hıristiyan kesimlerin Osmanlı'dan ayrılmasıyla çöktü. Pantürkizm, Türkiye dışındaki Türk soyluların bu alana ilgi duymaması nedeniyle çöktü. Panislamizm de çeşitli uluslardan, etnisitelerden, fakat aynı dinden olanların Osmanlı'ya başkaldırısıyla bitti.

İttihat ve Terakki, önce Osmanlıcıydı, sonra 1912'de Türk Ocakları'nın kurulmasıyla Pantürkizme savruldu. Fakat 1919 sonrasında bunun da sonuç alıcı bir iş olmadığı ortaya çıktı.

Şimdi Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda, İstiklal Savaşı sırasında insanların kafasında bizim bugün anladığımız anlamda ve Atatürk'ün tanımladığı anlamda bir "Türk milleti" yoktu. Atatürk'ün tanımı şuydu "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir". Ben, aşağı yukarı 10-11 yıldır ODTÜ'de öğrencilerime her dönem sözlü aile tarihi çalışması yaptırıyorum. Anneanneleriyle, dedeleriyle, babaanneleriyle görüşme yapmalarını, onların kökenlerini de tespit edecek biçimde yaşamöykülerini dinlemelerini ve kayda geçirmelerini istiyorum. Onlar açısından da yararlı oluyor. Orada şu çıkıyor ortaya: Birisinin dedesinin silâlesi '93 harbinde, yani 1877-

104 • TGB Eğitim Kitaplığı - 1

Daha önceki haftalarda arkadaşlar anlatmışlardır, Osmanlı çözümlerken insanlar çözüm arıyor, bu çözülmeyi nasıl durdururuz, diye. 3 ayrı akım ortaya çıkıyor. İnsanları bir arada tutabilmek, insanları bir mücadeleye sokabilmek, ilkeye sahip çıkartabilmek, buranın bir vatan olduğunu ve vatanın korunması-savunulması gereken bir yer olduğu anlayışını yerleştirebilmek gerekiyor. İnsanlara böyle bir bilinç vereceksiniz. 3 ayrı akım ortaya çıktı.

İlk başta Osmanlılık vardı. İnsanlara "sen Osmanlısın, burası senin vatanın, Osmanlıya sahip çık" dendi. Namık Kemallerin, Ziya Paşaların, Mithat Paşaların anlayışı bu. Bu tutmadı. Özellikle yabancı-empyalist güçlerin müdahaleleri nedeniyle tutmadı. Yunanlılar ayaklandırdı 1820'lerde Mora'da. Bulgarlar ayaklandırdı. Ermenilere el attılar. Dini farklılıkları kullanarak, etnik çoğulculuk temelindeki Osmanlı İmparatorluğu'nu, etnik ve dinsel unsurları kullanarak parçaladılar. Osmanlılık tutmadı.

İkinci Abdülhamit döneminde, yani 1878'ten 1908'e kadarki dönemde, İkinci Abdülhamit dini birlik aracılığıyla Osmanlı devletinin birliğini sağlamaya çalıştı. Yani "Panislamizm" dediğimiz anlayış. "Hepimiz Müslümanız, aynı Allah'a dua ediyoruz, aynı Allah'a yalvarıyoruz, o zaman niye birbirimizle kavga edelim. Birleşelim." Bu da tutmadı. Birinci Dünya Savaşı öncesinden başlayarak Arapların, İngilizlerin kışkırtması ve teşvikiyle Osmanlıya karşı hareketlenmesi söz konusu. Panislamizm de tutmadı.

O zaman farklı bir akım daha ortaya çıktı: Pantürkizm. Bu akımı ortaya atanlar ağırlıklı olarak Rusya'da kapitalizm gelişirken zenginleşen ve Ruslara karşı milli bilincini geliştiren Kırmı Türkleri ve diğer bölgelerin Türk unsurları. Kapitalizm geliştikçe, ticaret geliştikçe insanlar dünyayı daha farklı görmeye başlayınca, Rus milliyetçiliğine tepki olarak bir Türk kimliğini öne çıkarıyorlar. Mesela ilk Türkçe gazeteyi çıkaran kişi İsmail Gaspiralı. Yusuf Akçura ismini belki duymuşsunuzdur. Ağaoğlu Ahmet Bey daha sonra Türkiye'ye

Türk Devrimi ve Milletleşme • 103

78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Kafkaslar'dan göç etmiş. Bir kısmı Bulgaristan tarafından göç etmiş. Bir kısmı bir zamanlar Arabistan'da, Halep'te bir yerdeymiş, oradan göç etmiş.

Bu ülkede etnik kimlik olarak bakacak olursanız çok farklı kökenlerden insanlar var ve bu topraklarda bu anlamda bir ırkçılığın yaşaması mümkün değil. Çünkü neyin ırkçılığını yaparsanız, azınlıktayız. Atatürk de bunu çok iyi bildiği için farklı bir millet yaratma projesi geliştirdi. Bir parça Amerika'ya benzeriz bu açıdan. Yugoslavya'dan, Avrupa'dan farklıyız.

Avrupa'da milli kimliğin gelişmesinde soy aymılığı, soy esaslı ön plandadır. Bir dönem özellikle öyleydi. Onu kapitalizmle birlikte geliştirmişlerdi. Kapitalizmle birlikte aynı soydan olanların birleşmesi sağlanmıştı. Bunun klasik örneği Almanya'dır son dönemde. Mesela 19. yüzyılda önceleri Alman imparatorluğu yok. Alman İmparatorluğu 1871'de kuruluyor. Ne var? Prenslükler var. Alman prenslikleri. Bunların en önemlileri Avusturya ve Prusya. Ama bir sürü alman prensliği var. Nitekim bugün 17 eyalet olmasının nedeni bir zamanlar var olan bu farklı prensliklerdir. Almanlar bir millet oluşum sürecine girdiklerinde aynı soydan gelmiş olmanın ötesinde önce bir gümrük birliği yaratıyorlar. "Zollverein" dedikleri bir gümrük birliği yaratıyorlar. Yani Almanya'yı daha sonra oluşturacak olan prensliklerden birinde üretilen mal gümrük ödenmeden diğerlerine gidebiliyor. Ortak bir ulaşım sistemini yavaşta kuruyorlar. Daha sonra da bir ortak düşman yaratıyorlar. 1870'de Fransa ile savaşa giriyorlar. Fransa'yı yendikten sonra imparatorluğu kuruyorlar. Ünlü Paris Komünü'nün olduğu süreç bu. 1871 yılında ortak bir iktisadi temel üzerine ortak düşman da eklenince Alman İmparatorluğu'nu kuruyorlar. Mesela bugün Avrupa Birliği yeni bir ulusüstü devlet girişimi ve yeni bir "Avrupa" kimlikli, neredeyse ulus diyebileceğiniz bir topluluk yaratmaya çalışıyor. Bunu nasıl yaptı? Önce 1952'de demir ve çelik birliğini kurdu. 1957'de Roma Antlaşması'nı imzaladı. Kendi arasında sınırları yavaş yavaş kaldırıyor. Schen-

Türk Devrimi ve Milletleşme • 105

gen ülkelerinden birinden diğerine geçerken sınırdan geçiyorsunuz. 1987 tek senediyle malların, sermayenin, işgücünün serbest dolaşımını sağladı. Ortak demiryolu politikası geliştiriyor, ortak ulaştırma politikası geliştiriyor, ortak elektrik politikası geliştiriyor, tek paraya geçiyor Frankfurt'taki merkez bankası aracılığıyla. Önce bir iktisadi birlik yaratılıyor. İktisadi birlik üzerinde farklı kökenlerden ve hatta uluslardan insanlardan yeni bir kimlik yaratmaya çalışıyor. Avrupa kimliği yaratmaya çalışıyor.

Üç kavramı birbirinden ayırın. Arkadaşlar anlatmışlardır ama hatırlatmakta yarar var. Bir etnisite, iki milliyet, üç millet. Bunların üçü birbirinden farklı. Etnisite, ortak soy, din, kültür birikimi olabilir. Farklı insan toplulukları var; bunlar bazı özellikleri zaman içinde korumaya devam ediyorlar. Sovyet araştırmacılarına göre dünyada 1500 dolayında etnisite var. Eğer bu etnisite daha kalıcılaşırsa, bir kültür, bir edebiyat geliştirirse ama bir devleti yoksa; bir etnisitenin ötesine geçmiş ama henüz milletleşmemişse ona milliyet diyebilirsiniz. Örneğin Yugoslav federasyonu içinde Sırbistan varken, ama Sırbistan henüz ayrı ve bağımsız bir devlet olarak yokken, Sırlara "milliyet" diyebilirsiniz; çünkü belirli ortak özellikleri vardı ve bunlar gelişmişti. Onun ötesindeki yapıya, genellikle bir devletle özdeşleşen, ortak anlayışları, ülküleri, davranışları, müziği, kültürü olan topluma da millet diyorsunuz.

Temel sorun şu: Türkiye Cumhuriyeti devletin devraldığı aşağı yukarı 14 milyon kişi çok farklı etnisitelerden oluşuyordu. Bir kısmı insan, etnisite kimliğini öne çıkarıyordu. Ben Zazayım, ben Kırmancıyım, ben Türkmenim, ben Boşnağım, ben Arabım, ben Manavım, ben Tatarım, ben Çerkezim, ben Şuyum buyum diyordu. Bir kısmı insan da dini kimliğini öne çıkarıyordu. Sen nesin? diye sorulduğunda, dendiğinde, ben Müslümanım, diyordu. Yani iki yapı devraldı Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'dan. Çağdaş bir Türk milleti devralmadı. Devraldığı yapı ya etnik kimliğine göre kendini tanımlayan, ya da dini inancına göre kendini tanımlayan bir toplumsal yapıydı.

106 • TGB Eğitim Kitaplığı - 1

te yok. Okuma yazma bilen hemen hemen yok. İnsanların 1920'li, 1930'lu yıllardaki durumunu bilmeden, bu işin ne kadar zor olduğunu anlayamazsınız.

Köyünden askerlik ve geçici çalışma dışında dışarı çıkmayan, %84'ü köyde yaşayan, köylere yolun olmadığını, kar yağdığı zaman 6 ay şehirle bağı kesilen, şehir dediklerimiz bugünün köyü gibi olan bir Türkiye'de, siz birbiriyle kan davalı olan aşiretlerden bir millet yaratacaksınız. Birbiriyle kan davalı Alevi-Sünni bölünmesinden bir millet yaratacaksınız. Bu olağanüstü büyük bir beceri isteyen bir iş.

İkincisi Osmanlı'yı devam ettirmiyorsunuz. Atatürk İstiklal Savaşı'nı kazandıktan sonra 6-7 yıl İstanbul'a gitmemiştir bile. İstanbul'u çok sever, ama İstanbul'a gitmemiş; Anadolu'nun bağrında yeni bir devlet inşa etmiştir. O yeni devletin başkentinin Ankara olması da son derece önemlidir. Aynı zamanda Osmanlı'ya karşı da verilen bir İstiklal Savaşı sonrasında Osmanlı'nın enkazı üzerinde yeni bir devlet inşa edilecektir. Bu da kolay bir iş değil, yeni bir devlet inşa edebilmek.

Üçüncüsü, siyasi bağımsızlığınızı sağladınız. Siyasi bağımsızlığınızı ayakta tutabilmek için iktisadi bağımsızlığa ihtiyacınız var. Borç almayacaksınız, ürünleriniz dışarıdan gelmeyecek, kendiniz üreteceksiniz. Bu, otarşi demek değil. Dışarıyla ilişki kurmam, kendi içime kapanırım demek değil. Bu, dışarıyla ilişkilerimde eşitlik koşullarında bir ilişki geliştiririm, onun için de sanayi altyapım olmalı demektir. O yıllarda siyasi bağımsızlığın temeli iktisadi bağımsızlıktır. İktisadi bağımsızlığın temeli sanayileşmedir. Ve sizin sanayiniz yok. Tam tersine ekonominiz yabancıların elinde. Bu şu yapıyla önemli: Mesela bizim ilk demiryolumuz İzmir-Aydın demiryoludur. 1854'te inşa edilmiştir. İngilizler inşa etmiştir. Niye İzmir-Aydın demiryolu? Çünkü 19. yüzyılın ikinci yarısında İzmir ve civarında ekilebilir toprakların çok büyük bölümü İngilizlere aitti ve büyük çiftlikler, plantasyonlar kurmuşlardır orada. Bigadiç'te çıkan madeni İngilte-

108 • TGB Eğitim Kitaplığı - 1

Bu çok tehlikeli bir yapıdır. Bu yapıyla bir devlet ayakta kalmaz. Bir devletin ayakta kalabilmesi için o devlet bütünlüğü ile kendini özdeşleştiren bir millete ihtiyaç vardır. Yani bir Kırmancı bile Kürtüm demiyordu. Ben bu aşirettenim, diyordu. Adam, dini inancımı söylerken, eğer bir tarikat mensubuysa, kendini tanımlarken Müslümanım da demiyordu, ben Nakşiyim diyordu, ben Kadiriyim, diyordu. Yani bu yapıyla bir devleti ayakta tutamazsınız. Bir devleti ayakta tutabilmeniz için o devlete teklül eden, o devlete uyan bir milletiniz olacak.

Peki bu milletin yaratılması nasıl oldu? İşte Atatürk'ün uygulamaya çalıştığı modelde, 1922'den beri geliştirdiği modelde, karşısındaki bu büyük görevin gereklerinin yerine getirilmesi var. Daha doğrusu üç görev vardı Cumhuriyet'i kuran kuşağın ve Atatürk'ün önünde.

Birincisi çağdaş bir ulus yaratma projesi; ikincisi yeni bir devlet yaratma projesi; üçüncüsü bu devletin bağımsızlığını, iktisadi bağımsızlıkla pekiştirecek bir altyapı yaratma projesi.

Bu açılardan bakıldığında, Cumhuriyet'in ilk kuşağının yaptığı iş olağanüstüdür. Dünyada çok az örneği görülen bir şeydir. Bir millet devralmadan, devraldığınız Boşnak'ı, Arap'ı, şunu bunu bir kazana atacaksınız ve bir yemek pişireceksiniz. Ben bunu biraz aşureye benzetiyorum. Fasulyesi var, nohudu var, üzümü var. Onları bir kazana atacaksınız. Bunlar öyle kaynayacak ki, ortaya kendisine "Türk milletinin parçasıyım, ama kökenim şuradan gelmiş" diyen insanlar çıkaracaksınız; aynı aşiretten, inançtan olmayan insanlardan ortak bir ülkü, ortak bir hedef, bu ülkeyi yüceltelim, halkın refah düzeyini yükseltelim diyen bir anlayış üreteceksiniz.

Bu çok zor bir olay. Bugünkü gibi düşünmeyin. Bugün siz parmağınızı bastığınızda dünyanın herhangi bir yerindeki kişiyle iletişim kurabiliyorsunuz. Dünyanın herhangi bir yerinde olan olayı anında öğreniyorsunuz. 1920'lerde radyo yok, televizyon yok, gaze-

Türk Devrimi ve Milletleşme • 107

re'ye nakletmek istiyorsanız, o bölgede ucuz mal olacak ulaştırma sistemi kurmak zorundasınız. Ege'nin tarımsal ürünlerini İzmir limanına taşımak için İzmir-Aydın demiryolunu İngilizler inşa etmiştir. Cumhuriyet dönemi ne yapmıştır? Cumhuriyet dönemi Sivas'a, Samsun'a ve Kars'a kadar demiryolu sistemi kurmuştur. Çünkü demiryolu, birzadan anlatacağım, bir milletin oluşması için temel iktisadi altyapının, iç pazarın bütünleşmesinin aracıdır.

Bir kere devraldığımız yapı bir felakettir. Bugün akıl almamacak bir cehaletin, bölünmüşlüğü, bölünmüşlüğün farkında bile olunmadığı bir parçalanmışlık. Burada üç temel görev vardır. Bu üç temel görev birbiriyle bağlantılıdır. Yeni bir millet yaratacaksınız, ırkçılığı temel almayan. İrkçılığın temel alınması, hem Türkiye'yi böler, hem Türkiye'yi maceralara sürükler. Yani "irredentizm"e götürür. Başka ülkelerde yaşayan Türk soyluları ve topraklarını da ülkeye katmaya yönelik, "irredentizm" dediğimiz bir yanlış politikaya götürür. O da Türkiye'yi bir felakete götürürdü. Onun için Atatürk "Yurtta sulh, cihanda sulh" demişti. Bu, dış politika tartışmalarında muhafazakâr, statükoyu koruma çizgisidir. Bulgaristan'daki Türk benî ilgilendirmez; Irak'ın kuzeyindeki Türk benî ilgilendirmez. Ben Türkiye sınırları içindeki insanlarla ilgiliyim, mesajıdır o. Sınırları oynatmayalım mesajıdır.

Yeni bir devlet kuracaksınız, bu devletin sınırları içinde ırk temeline dayanmayan yeni bir millet yaratacaksınız ve bunların siyasi bağımsızlığını tamamlayacak iktisadi bağımsızlığın oluşturan sanayileşmesini sağlayacaksınız. Bunu önce özel sektörle yapalım mı diye düşündükleri muhakkak. Ama 1922'den itibaren devletçiliği temel bir araç olarak Atatürk düşünüyor.

Bu yıllarda şöyle bir sıkıntı var, onu da anlamanızda yarar var. Dünyada 1917 Sovyet Devrimi olmuş, ama Sovyetler 1921'de müttefik bir açlık yaşadılar. Önce iç savaş süreciydi, sonra emperyalistlerin saldırısı eklendi buna. İç savaşta bütün tarımsal ürün tahrir oldu.

Türk Devrimi ve Milletleşme • 109

Sovyetler sanayi üretimini de canlandıramadılar. Ve 1921'de Lenin NEP denilen yeni ekonomi politikayı uygulamaya başladı. Yani kapitalistlere dedi ki "Gelin kardeşim, geçin şu fabrikaların başına, biz işletemiyoruz, tamam mülkiyeti devletin, ama biz işletemiyoruz, biz yapamıyoruz bu işi." Topraklarından çıkarılan büyük toprak sahiplerine; "Gelin, çalışın, ürünün bir parçasını da siz alın" dedi.

NEP politikası döneminde Türkiye'de İstiklal Savaşı veriliyor ve arkasından Cumhuriyet kuruluyor. Atatürk'ün örnek olarak alabileceği güçlü bir Sovyet Rusya yok 1921'de. Avrupa'da, Amerika'da zaten kapitalizm var. Almanya dışındaki ülkeler serbest teşebbüsle, devletçilik dışında gelişmiş. Buna rağmen Atatürk 1922'den itibaren devletçiliği savunmaya başlıyor ve 1924-25'ten itibaren de çok temel alanlarda devletçiliği kullanıyor, bu üç amaca hizmet etmeye yönelik bir politika olarak.

Sektör sektör alalım. Mesela tarımda ne oluyor? Tarımda bir ke-re son derece geri bir yapıyı ayağa kaldırmak için kendi sahip olduğu geniş mülkleri de devlete bağışlayarak devlet üretme çiftlikleri dediğimiz çiftlikleri kurdurtuyor. Bu çiftliklerde köylüye tohum üretiyor, köylü çağdaş tarım tekniklerini bu çiftliklerde öğreniyor. Kendi arazimize ve iklim koşullarımıza uygun hayvan ırkları geliştiriliyor ve devlet üretme çiftlikleri Türkiye'de tarımın modernleşmesinde, yeni araç gereçlerin kullanılmasında hayati önemde katkılarda bulunuyor. Devlet üretme çiftliklerinin şu anki adı TİGEM'lerdir. TİGEM'lerin önemli bir bölümünü özelleştirdiler, yok ettiler. Ama örneğin Ceylanpınar'daki TİGEM, yanılmıyorsam dünyanın en büyük çiftliğidir. Sovyetler Birliği'nde 1991'e kadar tarımda küçük mülkiyet azdı. Kolhozlar ve sovhozlar vardı. Sovhozlar devlet çiftliğiydi; kolhozlar kooperatifti. Sovyetler Birliği'nde bile Ceylanpınar kadar büyük bir sovhoz yoktu. Ceylanpınar bizim Suriye sınırının önemli bir bölümünü kaplayan bir büyük devlet çiftliğidir. Ve bir dönem oralarda sürülere koyun, tonlarca buğday, üretim için gerekli tohumluk üretilirdi.

ürünlerinde yabancılara bağımlılığını ve yabancılardan çiftçimizi sömürmesini önledi. Köylüyü devlete bağladı. Yani bir milli kimlik oluşmasını sağladı.

Muş'taki adamı yalnız bırakırsanız, geçimini sağlamak için mecburen kaçakçılık yapar; ama Muş'taki adama bütün üretir ve satın alırsanız o adamın kaçakçılığını önlersiniz ve o adamın ortak milli kimliğimizin bir parçası olmasını sağlarsınız. Bitlis'te eğer adamı yalnız başına çaresiz bırakırsanız, dağa çıkar eşkiya olur. Bitlis'te devletin TEKEL'i bütün üretir, tütüne gerektiğinde de bir parça fazla para verir, gerçek değerinin üzerinde para verip o tütünü satın alırsa ilk başta bir kapitalist olarak düşündüğünüzde "Ya böyle saçma şey olur mu? 5 liralık tütüne 7 lira verilir mi?" dersiniz; ama akıllı bir devlet adamıysanız bunun hesabını yaparsınız. "Ben bu adama bütün üretirip 5 liralık tütüne 7 lira verip o tütünden zarar ederim, ama bu sayede bu adam dağa çıkmaz; bu adam dağa çıksa benim eşkiyayla mücadele ederken harcayacağım para, o 2 liradan çok daha fazladır ve ayrıca milli kimliğin oluşması açısından eşkiyanın sakıncası vardır." Devlet böyle düşünür. Bir kapitalist gibi yalnızca o işletme kar ediyor mu, diye bakmaz. Mesela bir dönem Muş tütünleri depolarda bekletilirdi, daha sonra üretim olmazsa yakılırdı. "Vaay, devlet zarar ediyor." Hayır, devlet zarar etmiyordu. Devlet akıllı davranıyordu.

Burada tütün, çay, fındık, bütün bu ürünlere ve tarıma sağlanan desteklerle insanlar bir araya getirilmiştir. Devletin kökenli çiftçi, Boşnak kökenli çiftçi birebir ilişkiye girmiştir. Oraya Edirne'den tütün ekperi gitmiştir, tanışmışlardır. O bu sayede başka yere gitmiştir. Yani tarımda devletçilik hem Türkiye'nin iktisadi bağımsızlığına katkıda bulunmuştur, hem de bir millet oluşmasına katkıda bulunmuştur. Adam kalkmıştır, traktörü yabancı bir yerden almayacağına göre Adapazarı'na gelmiştir. Türkiye Zirai Donatım Kurumu'ndan traktör almıştır. O arada bir bankaya gitmiştir, bankadan kredi almıştır. Orada dünyası genişlemiştir. Şimdiki gibi düşün-

Özelleştirme saldırısı sonrasında TİGEM'lerin önemli bir bölümü işlevsizleştirildi. Mesela şu tür şeyler vardı: Denizli Acıpayam'da özel bir koyun ırkı yetiştirilmişti; orayı kapattılar, koyunları Ankara'da Bala'ya getirdiler ve o koyun ırkı şu anda yok oluyor. Birden fazla kuzu veren, Anadolu'nun koşullarına uygun bir koyun ırkıydı. Devlet üretme çiftliklerinde bu tür şeyler çok geliştirilmişti.

Tarımda devletin bir başka katkısı daha vardı. Adapazarı'nda Türkiye Zirai Donatım Kurumu fabrikası vardı. Tarım araçları üretirdi. Traktör üretirdi. Birinci Dünya Savaşı sırasında at arabası üretmek için kurulan bir fabrikadır. Cumhuriyet döneminde geliştirildi. Türkiye Zirai Donatım Kurumu, 60'lı, 70'li, 80'li yıllarda çiftçiye pulğunu, biçerdöverini, traktörünü ucuz sağlayan, köylüyü ayakta tutan bir yapıydı. Bugün Türkiye Zirai Donatım Kurumu yok; o fabrikayı kapattılar.

Devlet gübre fabrikalarını kurdu. Köylüye ucuz gübre veriyordu. Bu sayede tarımda müthiş bir yapı değişikliğini sağladı ve ülkenin dışa bağımlılığını, tarımsal ürünler açısından muhtaç duruma gelmesini önledi. Ülkemizde çay üretilmezdi. Çay-Kur'un bir aralar "Zihni Derin çayları" diye çayları vardı. Zihni Derin isimli bir ziraat mühendisi Doğu Karadeniz bölgesinde çay tarımını başlattı. Türkiye'de bugün eğer 100 küsur bin aile çay tarımıyla hayatta kalıyorsa, bunu Cumhuriyet dönemine ve devletçiliğe borçludur.

Türkiye'de bütün üretimi yabancılardan kontrolündeydi. Reji şirketinin elindeydi. Reji şirketi özel güvenlik kuruluşturmuştu. Kolcu dediğimiz. Çökertme türküsündeki "kolcular gelirse" filan diye anlattığı bu reji şirketinin bütün kaçakçılığını önlemek için oluşturduğu silahlı birliktir. 25000 dolayında köylü ve kolcu öldürüldü bütün kaçakçılığınla mücadele sürecinde. Ve cumhuriyet yönetimi Reji'ye el koydu. Millileştirdi, devletleştirdi ve önce "inhisarlar idaresi" adı altında, daha sonra da TEKEL adı altında dev bir kuruluş kurdu. Ve Türkiye'nin özellikle tütün, anason ve diğer bazı tarım

meyin. Türkiye'nin Cumhuriyet kurulduğunda yüzde 84'ü köylerde yaşıyordu ve köy dediğimiz yer, benim çocukluğumda bile, ben 59 yaşındayım, yolu olmayan, elektriği olmayan bir yerdin ve bazı insanlar köyde doğup, köyde büyüüp köyde ölürdü. Bazen insanların nüfus cüzdanları bile yoktu, askere bile gitmezlerdi. Şimdi o zaman, tarımda devletçilikle önce Türkiye'nin iktisadi bağımsızlığı ve siyasi bağımsızlığı güçlendirildi. İkincisi, bir milletin oluşumuna devletin köylüye katkısı aracılığıyla önemli katkı sağladı.

Atatürk, ülkenin ulaştırma politikasını değiştirdiler. Limanları devletleştirdi Atatürk. "Kabotaj" diye bir kavram vardır. Kabotaj şu: İzmir'den Samsun'a mal gidecekse, bunu Türk bandıralı, Türk bayraklı gemiler yapar. Yabancı bir gemi bunu yapamaz. Benim limanımdan çıkar, benim limanıma gelir. Kaçakçılığı bu yolla önler. Özel sektörün limanıysa, kaçakçılık gelişir; ama devletin limanıysa, kaçakçılığı asgari düzeyde tutarsınız.

Millileştirme ve devletleştirme el ele yürüdü Cumhuriyet döneminde. Atatürk işletmeleri millileştirip özel sektöre vermedi. Atatürk'ü İttihat ve Terakkiçilerden ayıran odur. İttihatçılar da "milli ekonomi" diyorlardı; ama İttihatçıların milli ekonomisinde devletçilik unsuru eksiktir. Atatürk'ün milli ekonomisinde millileştirme artı devletleştirme ve bu üç amaca yöneliktir. Bu söylediklerim İttihatçıları küçümsemek anlamında alınmamalı. Onlar da çok önemli insanlar, çok önemli işler yaptılar; ama Atatürk onları çok aştı.

Biz de bu anlamda Atatürk'ü çok aşmalıyız. Atatürk hareket noktamızdır; ama onunla sınırlı kalmayıp, onun anlayışını bugünlere ve öteye götürmek, onun aşılmasıyla o zemin üzerinde mümkün. Mesela ulaştırmada demin demiryollarından söz etmişim. Demiryolları iç pazarı bütünleştirir. Ucuzla bütünleştirir. Diyarbakır'daki adam ürününü Suriye'ye mi çıkaracak, yoksa Ankara'ya mı getirecek? Hangisi daha ucuz? Van'daki adam ürününü İran'a mı çıkaracak, yoksa Samsun'a mı götürecektir? Etnisiteler arasında önyargılar vardır,

bunlar kasıtlı olarak çıkarılmıştır. Hatta bölgeler arasında önyargılar vardır. İşte bir dönem çok söylenirdi şu laf: "Olmayın üç beldenin birinden, Arapgir'den, Darende'den, Eğin'den." "Çorum'dan adam çıkmaz" derlerdi." Böyle önyargılar, yanlış ve dayanaksız suçlamalar vardır. Eğer oralara gitmezseniz, böyle zannedersiniz. Ama oralara giderseniz sizin bulunduğunuz yöredeki iyi adam ne kadarsa orada da o kadar iyi adam olduğunu görürsünüz. Ama bir grup kendini tanımlarken genellikle diğerlerini düşman belleyip tanımlar. Siz hemşericiliği güçlendirecekseniz, bir düşman belirlersiniz. Biz Kayseriliysek, "Sivaslılardan adam çıkmaz" deriz. "Sivaslılar kötüdür" diyerek siz Kayserililiğinizi pekiştirirsiniz. Bu yüzden Anadolu'da böyle çok önyargı vardır. İşte "Kızılbaş" lafı. Bir sürü yalan ve iftira. Sözde mum söndürülmüş bu Aleviler. Alevilerde de Sünniler için önyargılar vardır.

Bu önyargıların kırılabilmesinin yolu, bu insanların iktisadi ve kültürel ilişkisi içine girmesidir. Birbirini tanıyacak, arkadaş olacak.

İnsanlarımızın birbirini tanıdığı yerlerden biri asker ocağıdır. Askere gittiğinizde kökeniniz, inancınız ne olursa olsun sizi aynı şekilde tıraş ederler, size aynı üniformayı giydirebilirler, sizi aynı koşuğa yatarlar. "Bölük sürün" dendiğinde, bölük birlikte sürünür. Çerkez, Kürt, Zaza, Türkmen ayrı ayrı sürünmez. Bölüğün hepsi aynı sürünür. Bölük dayak yerse, hepsi aynı dayığı yer. Ve asker ocağında kurulan dostluklar ömür boyu sürer. Şimdi vicdani retçiler, askerlik yapmıyorum, diyor; yapmayalım, diyor. Amerika'da yapmayabilirsiniz, ama Türkiye'de askerlik yapacaksınız. Çünkü Türkiye'deki askerlik Diyarbakırlıyla Edirneliyi, Boşnak kökenliyle Zaza kökenliyi arkadaş yapar, mecburen arkadaş yapan bir yerdir.

Bu anlamda Türkiye'de ticari ilişkilerin, sanayinin kurulması, ulaştırmanın artması son derece önemli. Eğer Hakkari'deki insanınızı kolaylıkla Ankara'ya getirebiliyorsanız, Irak'a gitmesi yerine, o takdirde birbirlerini tanırlar, önyargılar azalır ve hatta çok güzel ar-

kadaşlıklar kurulur. Kız alıp verme işleri başlar. O zaman, milletin kaynaştırılmasında ucuz ulaştırma hayatı önemlidir. Ucuz ulaştırmanın başka amacı, iktisadi olarak rekabet edebilir ürünler üretebilmektir. Ankara'da ürettiğiniz ürünü İzmir'e, Mersin'e kolayca ve ucuza gönderebilirsiniz ki, uluslararası piyasalarda rekabet edebilsin, malınızı dışarıya satabilsin. O zaman ulaştırma politikası, teknik ifadeyle iç pazarın bütünleştirilmesi açısından hayati önemdedir. İç pazarınız bütünleşecek. İç pazarın bütünleşmesi demek ki son derece önemli.

Almanlar 1871 öncesinde iç pazarlarını bütünleştirmişlerdi. Sonra da bir düşman yaratarak olgunlaşmış, bütünleşmiş iç pazarından bir millet ve devlet yaratmıştı. Biz ise, Osmanlı'dan devraldığımız aşiretler, boylar, etnisiteler, tarikatlar topluluğundan çağdaş bir millet yaratabilmeden önce devletimizi yaratmışız. Belki bu Türkiye'nin bir şansındır. Bu devletimizin temel dayanağı olacak milletin yaratılmasında iktisadi boyutun biri, iç pazarın bütünleşmesidir. İç pazarı bütünleştirecek olan en önemli araçlardan biri de ucuz ve kolay bir ulaşım sistemidir. O günlerde bunu karayollarıyla yapmak mümkün değildi. Arabamız fazla yoktu, petrolümüz yoktu. Demiryolunun yapımı biraz zordur ama bir kez yapıldığında tamamiyle kendi imkânlarımızla çalıştırabileceğiniz bir ulaştırma sistemi kurmuşsunuz demektir. O zaman Atatürk limanları kontrol altına aldı, demiryollarını yabancıların elinden aldı ve o demiryollarını Türk ulusunun oluşturulma süreci için gerekli olan iç pazarın bütünleştirilmesinin altyapısını oluşturacak olan ucuz, kolay erişilebilir bir ağı oluşturulması olarak hedefledi. Demiryolları bu amaca hizmet etti. Mesela İstanbul, Ankara, Konya üzerinden Adana demiryolu, Anadolu Demiryolları, Almanlar yapmıştı. Sebebi neydi? Berlin'i Arabistan'a bağlamak ve Arabistan'ın sömürülmesini, Anadolu'nun sömürülmesini demiryolları üzerinden yapmak. Bu demiryollarının iki tarafından belirli bir mesafe içindeki madenler de Almanlar tarafından işletilebilecekti. Alman kurarsa Almanya'nın, Alman sermaye-

darlarının çıkarına göre karar demiryolu sisteminizi. Siz kurarsanız, kendi iç pazarınızın bütünleştirilmesi için kurarsınız.

Fabrikalar yapıldı. Önce yabancı fabrikaları satın aldılar. Fazla yoktu zaten. İkincisi 1933'ten başlayarak planlı ekonomiye geçtik. İlk planımız 1933 yılındaki 1. sanayi planıdır. İkinci planımız 1938 yılındaki 2. sanayi planıdır. 1. sanayi planı büyük ölçüde tamamlandı. Etibank, Sümerbank gibi kuruluşlar o dönemde kuruldu. Birçok kuruluşun temeli de Etibank, Sümerbank'tır. Mesela kağıt fabrikalarımız SEKA idi. SEKA önce Sümerbank'ın bir alt birimi olarak kuruldu. Elektrik işleri eskiden TEK'ti, Türkiye Elektrik Kurumu idi. 1970'te kuruldu. TEK, eskiden Etibank içinde bir alt birimdi. Sümerbank ve Etibank, bizim sanayi, maden üretimimizin ve bankacılığımızın temellerini attı. 1933 sanayi planıyla kurulmuştu.

Tabii, isimler de çok ilginç. Muazzez İlmiye Çığ'ın Sümerlerle ilgili yazdıklarını okumuşsunuzdur. Bu iki kuruluşun adı SÜMERbank'tır ve ETİbank'tır. Yani, ırkçılığı reddeden bir anlayış söz konusudur. Tamam, köklerimiz önemli bir bölümü Orta Asya'dan geldi, ama onlardan önce bu topraklarda Hattiler, Hititler, Sümerler, başka halklar yaşardı. "Biz onların hepsinin mirasçısıyız" anlayışının ürünüdür Sümerbank ve Etibank isimlerinin verilmesi.

Ve biz fabrikaları kurduk. Fabrikalar ne açıdan gerekli? Bir, fabrikalar o demin sözünü ettiğim siyasi bağımsızlığın temeli olan iktisadi bağımsızlıktır. Uşak'ta özel kurum ve kişiler bir şeker fabrikası kurduklar. Götüremediler, batırlar. Devlet satın aldı ve Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı adı verilen, bir dönem sayıları 27'ye çıkan şeker fabrikalarını kurdu. Ve bu şeker fabrikaları Türkiye'de sayıları 492 bine kadar çıkan şeker pancarı üreticisinin ayakta durmasını sağladı. Şeker pancarı öyle bir üründür ki, şeker pancarı üreticisi sadece şeker pancarı satmaz; onun küspesiyle hayvancılık gelişir. İspirto fabrikası kurarsınız. Şeker fabrikaları aynı zamanda tohum üretimine girer, köylüye kaliteli tohum verir; hayvancılığı teşvik

eder. Bir ara Türkiye'de 492 bin dolayında aile ortalama 8 dönüm şekerpancarı ektiğinde hayatını iyi bir şekilde götürebiliyordu ve bu Cumhuriyet döneminin bir ürünüdür. Devletçiliğin bir ürünüdür. Özel sektör bunu yapamaz. Şirketin Ankara Makina Fabrikası sürekli şeker fabrikası üretiyordu, kuruyordu. Ankara'da Makina Fabrikası vardı Şeker Şirketi'nin ve yeni kurulacak fabrikaların makina teçhizatını Ankara Etimesgut'taki Makina Fabrikası üretti. İlginç, Bor, Ereğli şeker fabrikasını hep kendi imkânlarımızla yaptık. O zaman bir, köylüyü ayakta tutuyorsunuz, köylünün karnını doyuruyorsunuz, köylüyü devlete bağlıyorsunuz. İki, kendi imkânlarımızla bir sanayi kurduğunuzda fabrika kuruyorsunuz ve bu fabrikalara adam alırken devletin çok sistemli politikası vardı. Devlet Kayseri'de 1935'te Sovyet kredisiyle ve teknik yardımıyla Kayseri Sümerbank'ı kurduğunda sadece Kayseri'den işçi almadı. Bütün civar illerden işçi aldı. Kayseri-Sivas arasındaki bölgede Çerkezler iskân edilmiştir. '93 harbinden sonra gelen Çerkezler, Kayseri'de Kürt kökenliler de vardır. Kayseri'de Türkmen, Avsar da vardır. Devlet, bunların hepsini fabrikaya aldı. Fabrikaya almak ne demek? Şu demek: bir kişi karısıyla evinde uyku dışında 4 saat geçiriyorsa, kahve 2 saat geçiriyorsa, fabrikada 10 saat geçiriyordu. 10 saati kendinden farklı kökenden, inaçtan insanlarla geçiriyordu. Asker ocağı nasıl insanları kaynaştırıyorsa devlet fabrikası da insanları kaynaştırıyordu. Kayseri Şeker'de misiniz? Kayseri Şeker'de bir yere gelirsiniz; Bor'da şeker fabrikası kurulur. Devlet Kayseri Şeker Fabrikası'ndan 3 ustayı, Turhal Şeker Fabrikası'ndan 2 ustayı, Alpullu Şeker Fabrikası'ndan 5 ustayı alır Bor Şeker Fabrikası'na gönderir.

Bu çok bilincil bir devlet politikasıdır. Milleti kaynaştırma politikasıdır. Farklı kökenlerin olduğunu devlet çok iyi bilir. Bunları izler, izlemiştir. Bu kaynaştırmada da devlet fabrikalarını çok bilincil bir araç olarak kullanmıştır.

Bu nedenle, bizim devletçilik eliyle gelişen sanayi altyapımızda istihdam politikasının amacı sadece, insanlar ücret alsın, millet biraz

para kazansın, değildir. Millet oluşturmada devletçiliğin fabrikalar aracılığıyla kullanılmasıdır. Fabrikaların bu amaçla kullanılmasıdır. Bu yanıyla son derece önemlidir. Tarımda da bunu görüyorsunuz.

Madencilikte de aynı anlayış ve uygulama vardır. Zonguldak madenlerinde sadece Zonguldaklı, Karabüküklü yoktur. Doğu Karadeniz'den bir sürü insan, özellikle Trabzon yöresinden kalkmıştır, gelmiştir. Devlet madeni olduğu için gelmiştir. Eskiden bu kadar yoktu. Devlet çok bilinçli bir politikayla bölgeler arası hareketliliği arttırmaya çalışmıştır.

Burada kamu hizmetlerinde de belirli bir politika izlenmiştir. Nedir o? Bizde devlet yönetimi iki ayaklıdır. Bir ayak merkezi devlettir. Yani başbakan, bakanlıklar ve bakanlıkların taşra teşkilatı. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullar. Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastaneler. Devlet teşkilatının ikinci ayağı ise, eski adıyla mahalli idareler, şimdiki adıyla yerel yönetimler. Yerel yönetimler üç unsurdan oluşur. İl özel idareleri, belediyeler ve köy idareleri. Köy idareleri çok önemli değildir, kimse orda çalışmaz. Genellikle belediyeler bilinir ama 2005'ten itibaren il özel idarelerinin önemi artmıştır.

Buradaki sorun şudur. Sağlık hizmetini kim verecek? Tamam, özel sektöre bırakmadık sağlık hizmetini, devlet verecek. Peki, devlet verirken bunu Sağlık Bakanlığı merkezi olarak hastaneler kurup mu verecek, yoksa bir dönem, Osmanlı'nın son dönemlerinde olduğu gibi, Amasya il özel idaresinin bir hastanesi mi olacak ve Amasya'da hasta olanlar Amasya il özel idaresinin hastanesine mi gidecek?

Aradaki fark nedir? Amasya özel il idaresinin hastanesi olursa, oraya doktor nasıl alınacak, ne kadar maaş alınacak, kaç hemşire olacak, buna Amasya'da seçimle gelen il genel meclisi kadar verir. Ankara'ya bağlı olursa Sağlık Bakanlığı karar verir. Fark nedir? Eğer Türkiye'de farklı etnisitelerden oluşan bir yapıyı bir millete dönüştürmeye çalışıyorsak ve biz sağlık hizmetlerini, köye götürülen inşaa-

ne alındı. Çünkü o dönemde yabancı güçlerin Türkiye'de etnik kimlikleri öne çıkarıcı isyanları tahrik ettikleri tekrar yaşandı.

Bu şartlarda bir devlet hizmetini nasıl götüreceksiniz? Özel sektöre bırakamazsınız. Özel sektör bunu yapmaz. Yaparsa bölücü unsurlara açık olarak yapar. İkincisi, yerel yönetimlere de bırakamazsınız. Bunu merkezi devlet eliyle yapacaksınız. Eğitimi yerel yönetimin eline bırakırsanız Diyarbakır'daki eğitimle İstanbul'daki, Edirne'deki farklı olur. Sağlık hizmetlerini yerel yönetimlerin eline bırakırsanız, sağlık hizmetlerinin millet oluşumuna katkı yaratıcı yanını ortadan kaldırırsınız; tam tersine, sağlık hizmetleri bölücülüğün bir unsuru olur. Çünkü Tokat'ta sadece Tokatlı doktor çalıştırılır. Tokatlı doktor işsiz gezerken bir Muşlu doktorun Tokat'ta çalışma şansı olmaz. Ama eğer Sağlık Bakanlığı sağlık sistemini organize ediyorsa, o takdirde Sağlık Bakanlığı Muş Tokatlı, Tokat'a Edirneli, Edirne'ye Diyarbakırlı doktoru tayin eder.

Bu nedenle emperyalist güçlerin Türkiye'yi parçalama çalışmalarının en önemli unsurlarından biri özelleştirilmedi. Çünkü Türkiye'de Türk ulusunun oluşturulmasında, tarım sektöründe, sanayide, diğer alanlarda, ulaştırmada, eğitimde, sağlıkta devletçilik belirleyici önemdedir.

Devletçiliğin Türk ulusunun oluşturulmasında bir önemli katkısı daha vardır. 1789'da Büyük Fransız Devrimi yapıldığında Fransa'daki arazilerin önemli bir bölümü kiliseye aitti. Devlet bunlara el koydu. Türkiye'de de 1923 yılında dini vakıflar ve yapılanmalar çok güçlüydü ve bunların elinde ciddi miktarlara varan tarım arazileri ve gayrimenkuller vardı. Atatürk döneminde dini vakıfların elindeki arazilerin hepsine devlet 5 kuruş para ödmeden el koydu. Bu son derece önemlidir. Bunları devletleştirdi. Bunların bir bölümünü köylüye dağıttı. İki şey yapmış oldu. Bir, irticai gücün iktisadi dayanaklarını ortadan kaldırdı. Bu çok önemli bir darbedir. Şimdi Fethullahçıların iktisadi güçleri sayesinde nasıl siyasi güç elde ettiklerini gö-

at hizmetlerini, eğitim hizmetlerini millet oluşumunda biz araç olarak kullanmak istiyorsak, buna karşı da emperyalizm bizi ayırtmak ve birbirimize düşürmek için etnik kimliği öne çıkarmaya çalışıyorsa, sizin seçiminiz bu konudaki bir tercihin yansımasıdır. Yani özetle, eğer köye hizmet götürme işini merkezi idare Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü eliyle yaparsa, 2005'e kadar böyle yapıyordu, o takdirde Diyarbakır'da kışın kar yağıp bir köyedeki yanlış adam hastasını şehre götüremediğinde onun yolunu açan devletin aracıdır, o aracın üstünde oturan ise devletin orada görevlendirdiği bir Edirneli iş makinesi operatörüdür. Ve o köyün yolu açıldığında o köylü, "Allah devletime zeval vermesin, Allah razı olsun onun başındaki iş makinesi operatörüne de; 16 saat hiç durmadan yol açtı da hastamı hastaneye yetiştirdim. O adam Türk'tü, Edirneliydi ama Allah ondan razı olsun," der. Eğer siz Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü dağıtırsanız, bu iktidarın yaptığı gibi ve Köy Hizmetleri'nin araçlarını, diyelim, Diyarbakır il özel idaresine devderseniz; o köyün yolu açıldığında köylü "Allah PKK'dan, Allah bu belediye başkanından razı olsun," der. Zaten artık orada Edirneli bir işçi de çalışmıyordu. Orada çalışan yalnızca Diyarbakırlı, Kürt kökenli bir vatandaştı. Bu uygulamadan sonra Tokat'ta da bir Diyarbakırlı işçiyi çalıştırmazlar.

O nedenle, devlet hizmetlerinin merkezi idare tarafından mı götürüleceği, il özel idareleri ve belediyeler tarafından mı götürüleceği stratejik önemde bir karardır. 1921 Anayasamızda bunun adı ademi-merkeziyetçi yönetimdi. Yerinden yönetim, yani. Bizim 1921 Anayasasının 11. maddesinde bu işlerin hepsinin yerel yönetimler tarafından yapılacağı ifade ediliyordu. Merkezi devletin görevleri dış politika, savunma, güvenlikle sınırlandırılmıştı. Bunun dışında okullar, hastaneler, köyde yapılacak bayındırlık işleri, yol yapımı, her şey yerel yönetimlerce bırakılmıştı. Ama o ara Koçgiri ve bazı başka ayaklanmalar oldu. 1924 yılında anayasa kabul edildiğinde yerel yönetimlere devredilen bütün yetkiler merkezi yönetimin eli-

rüyorum. Cumhuriyet döneminde gerici güçlerin iktisadi dayanakları, dini vakıfların elindeki arazilerin devletleştirilmesiyle büyük ölçüde ortadan kaldırıldı.

İzleyici: *Ben bu irticai faaliyetlerin bir kısmının tam olarak devlet eliyle, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapıldığını düşünüyorum. Bunun hakkında ne söyleyebilirsiniz?*

Y. Koç: 1938'e kadar devletin irticai güçler karşısındaki tavrı ile emperyalizmin Türkiye'de etkili olmaya başlaması sonrasında devletin şeriatçı güçlere karşı tavrı birbirinden ayrı. Şöyle ayrı: 1919-1922 döneminde şeriatçı güçler emperyalistlerin yanında, ufak bir grup dışında, millici güçlere karşı savaştı. Bu bir yerde bizim şansımızdı. Mesela Cezayir bağımsızlık savaşında şeriatçı güçler Fransızlara karşı savaştı ve bugün Cezayir'de şeriatçı güçlerin güçlü olmasının nedenlerinden biri Cezayir bağımsızlık savaşında İslamcı güçlerin de o savaşa aktif olarak katılmalarıdır. İkinci Dünya Savaşı'na, kadar özellikle 1938'e kadarki dönemde Türkiye'nin Sovyet Birliği ile ilişkileri çok dostçaydı. Batı, Türkiye'yi ürkütülecek bir güç olarak görüyordu. Ve bizim dış politika kararlarımızda Sovyetler ile görüşmeler önemliydi. 1933 yılında Atatürk'ün 10. yıl nutkunu kayda alanlar, Sovyet uzmanlarıydı. Taksim'deki anıtta Atatürk'ün arkasında Sovyet generalleri vardı. 1935 yılında Kayseri Sümerbank fabrikasını kuran Sovyetlerdi. 1936 yılında Nazilli Sümerbank fabrikasını kuran Sovyetlerdi. 1933 sanayi planımızı Sovyet uzmanlarıyla birlikte hazırladık. O zaman dinci hareketlere devlet taviz vermedi.

Fakat 1945'ten sonra dünya değişti. 1945'ten sonra Sovyetlerin bazı hataları oldu. Türkiye'de sermaye birikimi arttı ve Türkiye emperyalist güçlerin safına yöneldi. Emperyalist güçlerin safına yöneldiğinde iç dengeler değişti. Devletler acımasızdır. Antikomünist mücadelede en etkili müttefik kimdir? Şeriatçı unsurlardır. O zaman şeriatçı unsurlar kullanılmaya başlandı. Mesela Said-i Nursi 1908'den, İkinci Meşrutiyet döneminden kalan, 1920'li, 1930'lu yıllarda hiç-

bir faaliyeti gözükmeyen biriydi. Ama İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de nurculuk hızla yaygınlaştı. Amerikalılarla temasa girdi Said-i Nursi veya Said-i Kürdi. Yani Fethullah Gülen'in bugün Amerikalılarla olan ilişkileri yeni değildir. Fethullah Gülen'in bir kolunu oluşturduğu Nurculuğun, Said-i Nursi ya da Said-i Kürdi'nin 1950'li yıllarda Amerika ve devletle teması vardır. Bugün devletin, İslamcılara karşı politikası ile Atatürk döneminde devletin İslamcılara karşı politikası birbirinden çok farklıydı. O zaman ana müttefikimiz Sovyetler Birliği'ydi. Türkiye antikomünist bir mücadele sürdürmüyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan emperyalizminin yanında savrulan ve kapitalizmin daha geliştiği bir Türkiye bağımsızlık kaygılarını ikinci plana itti. Ve komünistlere, Sovyetler Birliği'ne karşı mücadelede de şeriatçı unsurlarla, nurcularla. Nakşibendîlerin diğer kanatlarıyla, Kadirilerle işbirliği yaptı.

Sovyetler çöktükten sonra hem İslamcı güçler değişti, hem de devlet içinde bu konuda ciddi bir tartışma yaşandı. TSK'dan, Yüksek Askeri Şura kararlarıyla dinci subayların atılması ondan sonradır. O zamana kadar var. Yani her olayı içinde bulunduğu tarihsel koşullar içinde değerlendirmek gerekiyor. 1920'li ve 1930'lu yıllarda Atatürk'ün Türkiye'de gerçekleştirdiği o büyük dönüşümün önündeki en önemli engel şeriatçı güçlerdi. Komünistler değildi.

İzleyici: *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın şu anki konumuyla ilgili tereddütüym. Diyanet İşleri'nin Türkiye'nin laik çerçevesine zarar verdiğini düşünüyör musunuz?*

Y. Koç: İstiklal Savaşı sürecinde Anadolu'da millici güçlerin bakanlar kurulunda bu işlerle ilgili bakanlık vardı. Bu bakanlık daha sonra kaldırıldı ve bir süre sonra Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu. Atatürk'ün kafasındaki model halinde şudur. Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir devlet kuruluşu aracılığıyla İslamiyetin cahil hacılar hocalar tarafından öğretilmesini engellemek; Kuran'ın Türkçe mealinin yaygın biçimde okunmasını, anlaşılmasını sağlamak; ve o yıl-

Aslatan Atatürk'ün söylediği gibi "hayatta en müşrit ilimdir." Bilimi izleyeceksiniz. Tarikat şeyhlerini, şunları bunları değil. "Hâkimiyet, kayıtsız şartsız milletindir." Allahın ya da Amerikalıların değildir. Bu basit gibi gözükken sözler esasında Atatürk'ün dinci gericiliğe bayrak açmasıdır. Bazı minibüslerin arkasında "hâkimiyet Allah'ındır" yazar. Hâlbuki "hâkimiyet milletindir" ifadesi, Atatürk'ün İslamcılara karşı açtığı bayrağın biridir. "Hayatta en hakiki müşrit ilimdir" anlayışı bu gerici anlayışlara karşı açılan bir başka bayraktır. Diyanet İşleri de bu yolda yürümeliydi, ama emperyalistlerin müdahalesi sonucunda farklı bir yere geldi. Yapılması gereken ne? Bir kere sosyalist/komünist hareketler, Kemalist hareket bu konuda çok dikkatli davranmak zorunda. Din konusu çok hassastır. İslamiyeti iyi bilmeden bu konuyu tartıştığınızda yanlış yaparsanız, anında suçlular. "Allahsız komünist" derler. Bu benim gençliğimde çoktu. O yıllarda kendini solcu kabul edenlerin ilk yaptığı iş de tanrı konusunu tartışmaya açmak gibi salakça bir işti. Hâlbuki biraz bilseler,

1922 yılında Sovyetler Birliği kurulmadan önce, Bolşevikler 1917de iktidara geldikten sonra, komünist partisi içinde bir Müslümanlar Masası kuruldu. Ve Müslümanlarla birlikte emperyalizme karşı mücadeleyi örgütlemeye çalıştılar. 1920 yılı temmuz ayında Komünist Enternasyonal'in ikinci kongresi düzenlendiğinde oraya gelen kişilerden biri Endonezya Komünist Partisi'nin başkanıydı. O konuşmasında nasıl Endonezya'da İslami bir örgüte aynı çatı altında Hollanda emperyalizmine karşı mücadele ettiklerini anlatır.

Belki Atatürk'ün özlediği Diyanet İşleri Başkanlığı da İslamiyet'in anti-emperyalist yanını vurgulayan bir Diyanet İşleri idi. Ama emperyalizm bu konuda ağır bastı. Solun da birçok hatası nedeniyle, bu konuyu tartışırken yanlış tartışılması nedeniyle adamların eline malzeme verildi. Yani bu, çok hassas bir konudur. O nedenle bunu ben bir İslamciyla tartışmam; ama örneğin İBDA-C örgütü antiemperyalisttir. İBDA-C örgütü AKP'nin emperyalistlerle olan ilişkilerini yazdığına, bana inanmazlar ama ona inanırlar. Haydar baş

lardaki gerici zihniyeti parçalamak. Çünkü ağalık ve şeyhlik iç içeydi. Yani iktisadi tahakkümü yapanlarla dini baskıyı yapanlar el ele hareket ediyorlardı. Ve bunlar aynı zamanda Türkiye'nin gelişmesinin ve bağımsızlığının önündeki engellerdi.

O nedenle, örneğin, Atatürk, Mehmet Akif Ersoy'dan Kurani Kerim'i Türkçeye çevirmesini istemiştir. Elmalılı Hamdi'nin Kurani Kerim tefsiri o zaman hazırlanmıştır. O zaman basılan Kurani Kerim'in Türkçe adı Kurani Kerim değildir; Tanrı Buyruğu adıyla basılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi de bunları yapmak. İnsanların İslamiyeti, Emevi zihniyetiyle, Arapların değiştirdiği biçimiyle değil de, aslından öğrenmesini sağlamaktır; İslamiyetin emperyalistler tarafından kullanılmasını önlemek. Dini görevlerin Türkçe dualarla, Türkçe ezanla yapılması isteniyordu. Türkçe ezan dinlediniz mi hiç bilmiyorum. Ezanın Türkçe olması bile çok önemlidir. O yıllarda duaların Türkçe yapılması da çok tartışılmıştır. Diyanet İşleri bunları yapmak için kurulmuştu. Ziya Gökalp'in şiirini hatırlayın. Ne diyordu? "Bir ülke ki, camiinde Türkçe ezan okunur. Köylü anlar manasını namazdaki duanın. Bir ülke ki, mektebinde Türkçe Kuran okunur. Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hüda'nın."

Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın."

Ama daha sonra emperyalizm devreye girince, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde, bütün bunlar geriye gitti. CHP döneminde geriye gitmeye başladı. İmam hatip okulları açılması, oralandaki eğitimin daha farklı niteliğe gelmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tarikatların ve cemaatlerin kümelendiği bir yer olması.

Bütün bunlar, Atatürk döneminde farklı amaçlarla kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, emperyalist güçlerin Türkiye'de komünistlere karşı İslamiyeti kullanma stratejisinin bir parçası haline dönüşülmesiyle oldu. O zaman ne dedik? O zaman şu galiba. Laiklik gibi kavramlar ülkeden ülkeye çok değişiyor.

bağımsız Türkiye partisinin başkanı, kadiri tarikatından biridir. Bağımsız Türkiye Partisi'nden kadiri Haydar Baş'ın ekibinden biri İslami terminolojiyi kullanarak AKP'yi İslami açıdan eleştirdiğinde, ona inanırlar. Ama adı komüniste çıkmış biri eleştirdiğinde, "o zaten komünist, ne olacak ki," denir.

Keşke Yaşar Nuri Öztürk Hürriyet Gazetesi'ndeki yazılarını bırakmasaydı. Keşke milletvekiliğine soyunmasaydı. Çünkü o, bu konuya hâkim. Ve bu konuya sağlıklı bir noktadan bakıyor. CHP milletvekili olmadan önce bunları söylediğinde, İslami alanda koca bir birikimi olan kişi bunları söylüyor dendiğinde, insanlara ona inanıyordu. Ben bu konuyu ne yeterince bilirim, ne bu konuyu gerici inançta kişilerle tartışabilirim. Ne de ben söylesem beni kimse ciddiye alır.

Ama Yaşar Nuri Öztürk'ün Diyanet İşleri Başkanlığını yaptığı bir Diyanet İşleri düşünün. Alevilerin dışlandığı değil, Alevilerin de içine alındığı bir Diyanet İşleri düşünün. Ve devlet bütçesinden de bu kadar çok paranın da verilmediği. İnsanlara da, "kardeşim kusura bakma, ama camin varsa onun da imamının parasını sen vereceksin" dendiği bir Diyanet İşleri Başkanlığı düşünün. Yani din işlerinin emperyalistlere bırakılmadığı bir din eğitimi düşünün. Suudi Arabistan'da Osmanlıya karşı Vahabîliği geliştiren İngilizlerdir. Almanların ve İngilizlerin İslamiyetle ilgili çok iyi yetişmiş uzmanları vardır.

Kaçınız Arapça bilirsiniz? Ama Türkiye'ye gelen Amerikalıların bir bölümü Arapça bilir. Kaçınız Kurani Kerimi ciddi biçimde okumuşsunuzdur? Ben okuyan Amerikalı biliyorum. Kurani Kerimi sure sure biriyile tartışacak kadar bilen Amerikalılar biliyorum. Bunlar özel yetiştirilmiş görevlilerdir, ajanlardır. Almanya'daki Doğu Enstitüsü adı altındaki kurum aşağı yukarı 140 yıldır bizim gibi ülkeleri inceliyor ve bu konuda uzman yetiştiriyor. Hepiniz Lawrence'ı bilirsiniz, ama binbaşı Noel'i kaçınız biliyorsunuz? Binbaşı Noel İ-

ttiklal Savaşı sırasında çok iyi Kırmancı konuşarak güneydoğu Anadolu'da cirit atan bir İngiliz subayıdır. Çok iyi Kırmancı biliyormuş. Yani o zaman bu alanı emperyalistlere terk etmemek, ama Yaşar Nuri Öztürk gibi aydınlanmaya ve çağdaşlaşmaya önem veren ve İslamiyeti Emevi tahakkümünden kurtaracak ve İslamiyeti anti-emperyalist mücadelede bir engel değil bir destek haline getirecek bir diyanet işleri başkanlığı örneğin. Öyle düşünmek lazım.

Şimdi bir iki şey daha söyleyip bitireyim ve sizin sorularınıza geçelim. Devletçilikte bankacılık çok önemliydi. Çoğunuz o dönemi yaşamadınız ama Emlakbank vardı, AnadoluBank vardı. Ziraat bankası, Halkbank hâlâ var. Ama Sümerbank ciddi bir bankaydı. EtiBank ciddi bir bankaydı. Bütün bu bankalar aracılığıyla esnaf sanatkâra, köylüye, sanayicilere ciddi miktarda destekli krediler verilebiliyordu. Bu da hem ülke ekonomisinin geliştirilmesine, bağımsızlığın pekiştirilmesine, halkla devlet arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlıyordu.

Haberleşme önemliydi. Osmanlı döneminde yabancıların ayrı bir posta sistemi vardı. Yabancıların posta sistemi bizim PTT'nin dışındaydı o dönemde. Onlar da devletleştirildi. Şimdi tabii internet üzerinde haberleşme çok kolay oldu. Haberleşmenin önemi farklı biçim aldı, ama o yıllarda posta sisteminin devlet kontrolü altında olması son derece önemliydi.

Bir de sosyal güvenlik olayı çok önemlidir. Atatürk döneminde yoktu bu ama günümüzde var. Sosyal güvenliğin özelleştirilmesini isteyen emperyalist güçler. Kendi açılarından çok mantıklılar. Sosyal güvenlik şunu sağlıyor: Hakkâri'deki işçi prim ödüyor, bu para bir havuza geliyor. Edime'deki işçi de prim ödüyor, bu havuza geliyor. Devletin kontrolünde bir sosyal güvenlik sistemi varsa bunların çıkarları ortak. Devletin kontrolündeki sosyal güvenlik sistemini kaldırır, bireysel sigortacıya giderseniz. Hakkâri'dekinin çıkarı ayrı, Edime'dekinin çıkarı ayrı olur.

lerinin kompradorlaşması nasıl engellenebilir? İkinci sorum: Anlattıklarınız doğrultusunda devletçiliği salt bir kalkınma modeli olarak mı yorumlamalıyız? Şu anlamda soruyorum, tamamen sosyal devletçilik bağlamından bağımsız olarak soruyorum. Yoksa devletçiliğin rolü elbette tartışılmaz. Bu bağlamda bugünün şartlarına hangi açılardan uygundur, hangi açılardan değildir?

Y. Koç: Sermayedar sınıf kendi çıkarını korur. Sermayedar sınıfın, ülke kalkınacak, ülkede birlik sağlanacak gibi bir kaygısı yoktur. Nitekim İkinci Dünya Savaşı öncesinde sözünü ettiğimiz dönemde de uluslararası işbölümü olarak bakıldığında emperyalist güçlerin Türkiye'den beklentileri sanayileşmemesiydi Türkiye'nin. O nedenle Türkiye'de sermaye birikimi başladığında, sermayedar sınıf ortaya çıktığında, bunların önemli bölümü emperyalist güçlerin Türkiye'deki ticari uzantılarıydı. Bir dönem İspanyol sömürgeciliğinin uzantısı olarak kullanılan "kompradorlaşma" kavramı geçerliydi. Bunu nasıl engelleyebilirsiniz? Bu çok zor. Atatürk bile bunu engelleyemedi. Atatürk bile 1938'e kadarki dönemde Türkiye'deki sermayedarların ülkenin bağımsızlığının iktisadi temelini oluşturacak olan sanayileşmeye yönelmeleri doğrultusunda bir şey yapamadı. Bu anlamda ticarete sermaye birikimi oldu. 1929 Buhranı sonrasında dönemde emperyalist müdahale azalmıştı. Ancak bu dönemde bile Türkiye'de özel sektör eliyle ciddi bir iktisadi kalkınma olmadı. Bu anlamda, sermayenin davranışları, milli kaygılarla değil de, uzantısı olduğu ya da hızla ilişki içine girdiği uluslararası sermayenin talepleri ile uyumlu oluyor. Bu milli bir sermayeye dönüşebilir mi? Dönem dönem oldu. Örneğin 1970'li yıllarda Eskişehir Sanayi Odası'nın başına Eskişehir'in önemli ailelerinden biri, Zeytinogulları geçmişti ve 1970'li yıllarda milli burjuvazi tartışmaları olduğunda Eskişehir örneği gösterilirdi. Daha sonraki yıllarda Kahramanmaraş, Gaziantep, Çorum, Denizli örnekleri tartışıldı. Buralardaki sermaye birikimi ülkenin bazı ihtiyaçlarını karşılamaya dönüktü, ama bunların emperyalizmle çelişen politikaları oldu mu? Pek olma-

Özetle, cumhuriyet kurulduğunda felaket bir yapı devralındı. Normal olarak bir ulus oluşur, devlet ondan sonra gelir. Bizde öyle olmadı. Şansımız tuttu, Atatürk gibi bir dahi ortaya çıktı. Gerçekten tarihler sınıflar mücadelesi tarihidir ve bireylerin rolü son derece azdır; ama öyle tarihi anlar olabilir ki, birey belirleyicidir. Bizim açımdan, Anadolu'da yaşayan insanlar açısından, Atatürk'ün varlığı bu anlamda bir mucizedir. Bu önderlikle bir devlet kurulduğunda bir millet yaratacağız. Yeni bir devleti inşa edeceksiniz. Yollarıyla, demiryollarıyla, bürokrasiyle, eğitim kurumlarıyla, sağlık kurumlarıyla. Ve millet ve devlet yaratmanın ötesinde bu devletin bağımsızlığını sağlayacak bir iktisadi altyapı oluşturacaksınız. Bu üçü birbiriyle bağlantılı. İktisadi altyapı millet oluşumuna destek veriyor. Millet oluşumu devlet oluşumunu güçlendiriyor. Devlet hizmetini götürürken halka, merkezi devleti güçlü kurmuşsanız millet oluşumunu teşvik ediyorsunuz. Bu üçü bir. Bunu devletçilikle yapabildiler; başka bir şekilde yapamazlardı.

Onun için emperyalist güçler, özellikle Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türkiye'de devletçiliği düşman olarak kabul etti ve ona saldırıyor. Planlı ekonomi olmadan ve devletçilik olmadan bağımsız olamazsınız. Atatürk'ün en temel özelliklerinden biri bunlar. 1937'de Anayasaya soktuğu altı ilkedeki biri devletçiliktir. Devletçiliğin en önemli unsurlarından biri de planlı ekonomidir. Planlı ekonomi komünistlik demek değildir. Almanya'da da plan vardı. Ama Atatürk'ün en temel ilkelerinden biri devletçiliktir; çünkü devletçilikle devleti, milleti inşa edersiniz ve bağımsızlığınızı pekiştirirsiniz. Bu nedenle emperyalist güçler ve işbirlikçileri devletçiliğe bu kadar sistemli bir biçimde saldırıyorlar.

Evet arkadaşlar sizin sorularınızı ele alabiliriz.

İzleyici: *Sermaye sahipleri, özellikle üst burjuvazi milletin genel refahına çalışacak bir milli ekonomiye nasıl dâhil edilebilir? Yabancı sermayeye işbirliği nasıl engellenebilir? Sermaye sahipleri*

dı. Sanayileşme olduğunda da, Denizli sanayi tekstil alanlarında geliştiğinde, Maraş ve Antep'te belirli alanlarda sanayi geliştiğinde, bunlar emperyalizmin Türkiye'ye verdiği rolün dışında, o rolle çelişen alanlar mıydı? Hayır. O anlamda bir milli burjuvazi fazla güçleniyor. Bir parça büyümeye başladığında, eğer emperyalizmin ona verdiği rollerin dışına çıkmaya kalkarsa, onu hemen boğuyorlar. Eskişehir örneğinde bunu gördük. Diğer bölgelerde de bunu gördük. Sermayenin kendi başına bırakılması durumunda, kompradorlaşması, emperyalizmin Türkiye'ye verdiği rolün dışına çıkmaması pek kolay değil. Kompradorlaşma ticaret sermayesidir ağırlıkla, ama diyelim ki emperyalizm diyor ki, sen artık Türkiye olarak gemi yapmında uzmanlaş. Tekstil Mısır'a devret. Bir bakıyorsun Türkiye'deki tekstilciler buradaki fabrikaları kapıyor ve Ürdün'e veya Mısır'a göçüyor. Bugün yaşıyoruz bunu. Burada, "hayır ben Türkiye'de kalacağım. Emperyalizmin bana dayattığı işbölümünün dışında bir şeyler yapacağım" diyen büyük sermaye var mı? Yok. Devlet planlı ekonomi uyguladığında bu olayı bir ölçüde sınırlandırabilir. Ama yine devletin müdahalesi gerekiyor.

Devletçilik bir kalkınma modeli mi? Bir yamıyla bir kalkınma modeli. Devletçilik ve planlı ekonomiyi birlikte konuşalım. Demin arada çay içerken konuşuyorduk. İktisat kitaplarında hep öğretilen, serbest piyasanın sanayileşmeyi ve kalkınmayı sağladığıdır. Öğretilen budur. Ama Almanya modeline baktığımızda durum farklıdır. Alman İmparatorluğu kurulduktan sonra başbakanlığa getirilen Bismarck çok önemli bir adamdır. Alman devletinin sanayileşme sürecinde devletin aktif katılımı var. Yine arada arkadaşlarla konuşuyorduk. Japonya uzun yıllar emperyalist güçlerin iç pazarına girmesini sınırlandırdı. Sadece bir limandan kontrollü mal girişine izin verildi. Amerikalılar donanma gönderdi. Ünlü bir adam vardır başında, amiral Perry diye. Perry'nin komutasındaki donanmayla limanları bombaladılar 1860'ların başında. Ve Japonya iç pazarını Amerikan sermayesine açmak zorunda kaldı. Bunun üzerine Japonya'da bir ikti-

dar değişikliği oldu. 1868'de Meiji restorasyonunu gerçekleştiren Meiji sülalesi geldi. Meiji sülalesi Japonya'da devlet destekli bir sanayileşme geliştirdi. Bir devletçilik uygulaması oldu. Mesela, plan konusunda genelde zannedilir ki plancılık komünistlerin işidir. Hayır. Sovyetler Birliği'nde Bolşevikler 1917'de iktidara geldi. İlk plan 11 yıl sonradır. 1928'dir ilk plan. Marks'ta böyle planlı ekonomi gibi bir ayrıntılı bir analiz falan yok. Zaten Kapital'de olmaz; biliyorsunuz o kitap kapitalizmin incelenmesidir. Marks'ın yazdıklarında, sosyalizmi şöyle kurun, böyle kurun diye fazla bir şey de yok. Çok az vardır. Devletçilik bile yoktur. İngilizce kullandığı ifade, 'the common ownership of the means of production'dır. Yani kolektif mülkiyettir. Devlet mülkiyeti de açık değildir. Marksizm'de öngörülen model, üretim araçları mülkiyetinin devletin elinde geçmesi değildir. Ortak mülkiyetten, kolektif mülkiyetten söz eder. Planlı ekonomide de Bolşeviklerin aldığı örnek Marks değildir. Almanya'da Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan planlamadır. Almanlar galiba ırksal bazı özelliklerle müthiş planlı programlı adamlardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında da ekonomiyi müthiş planlamışlar. Bolşeviklerin esinlendiği kaynaklardan biri bu deneyim. Sovyetler 1928'de birinci plana geçtiler. Müthiş bir başarı gerçekleştirdiler. Dünya kapitalizmi 1929 buhranıyla allak bullakken, Sovyetler Birliği olağanüstü bir büyüme ve kalkınma gerçekleştirdi. 1928'de planlamada önlereindeki örnek Marks değil, Almanya'nın 1914-18 dönemi planlamasıdır. Bu anlamda devletçilik salt bir kalkınma modeli değil, ama kalkınmada önemli bir araçtır. 1960'larda Türkiye'de sosyalizmi tartışmalarında sosyalizm ağırlıklı olarak bir kalkınma modeli olarak ele alınmıştır. Örneğin, o dönemde çok etkili olan Yön Dergisini çıkaran Doğan Avcıoğlu'nun savunduğu sosyalizm de ideolojik anlamda yeni bir dünya kurmanın aracı olacak bir sosyalizm değildi. Kalkınma modeli olarak devletçiliği kullanan bir anlayıştı.

Ama devletçilik de bununla sınırlı değil. Şunu da tartışmak gerekiyor. Devletçilik modelleri nasıl olacak? Nasıl bir devletçilik ola-

cak? Uluslaşma sürecine katkısı, bağımsızlığa katkısı ne olacak? Almanya'yla bizim devletçiliğimiz farklı; çünkü bizim buradaki kaygımız bağımsızlığı da sağlamak. Alman devleti kurulduğunda böyle bir kaygıları yok. Japonya'nın bir miktar var. Mesela Güney Kore 1980'li yıllarda otomotiv sektöründeki büyük atılımını devletçilikle gerçekleştirdi. Ama mesela bunu yaparken kaygıları devlet desteği ve devlet yönlendirmesiyle bağımsızlık sağlamak değildi. Kore şirketlerinin uluslararası alanda rekabet güçlerinin artırılması isteniyordu; amaç, sermayeye destekti. Devletçiliği bir silah gibi düşünebilirsiniz. Bu silahı farklı işler için kullanabilirsiniz. Banka soyarken de, canınızı korurken de kullanılabilir. Devletçiliği biraz böyle bakmak gerek. İdeolojik saplantılardan kurtulmak gerek. Belki öyle bir sosyalizm olacak ki, devletçilik değil de, üretim araçları mülkiyetinin devlet dışı kurumlarda ortaklaştırıldığı bir model uygulanacak. Yugoslavya bunu deneği Tito'nun son yıllarında. Pek tutmadı ama. Yani devletçilik bir araçtır. Bir silahtır. Bu amaçla da kullanılan olur, şu amaçla da kullanılan olur. Biz tarihimizde, bağımsızlık ve ulus yaratma sürecinde, Atatürk döneminde çok akıllıca kullandık. Ama daha sonraki yıllarda bu biraz önemini yitirdi. Ama yine de önemli. Bunun göstergelerinden biri düşmanımızın buna saldırmaması. Emperyalist güçlerin en önemli saldırı hedeflerinden biri Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşları. Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi ve yerelleştirilmesini istiyorlar. Eğitim hizmetlerinin özelleştirilmesi ve yerelleştirilmesini dayatıyorlar. Köy Hizmetlerinin Genel Müdürlüğü'nün dağıtılmasını, kamu fabrikalarının özelleştirilmesini veya kapatılmasını, Tekelin son 3 fabrikasının satılmasını sağladılar. Bütün bunlar, Atatürk'ün bunları ne kadar doğru yaptığını göstergesi. Türkiye'ye saldıranlar önce Türkiye'de devletçiliğe ve planlamaya saldırıyor.

İzleyici: Devletçiliğin uluslaşma sürecine ne şekilde katkıda bulunduğunu açıkladınız. Birinci sorum, bu uluslaşma süreci Türkiye'de ne ölçüde başarılı olmuştur ve söz edebileceğimiz bir

gerileme süreci var mıdır? İkinci sorum da şu: Türkiye'de devlete ait kuruluşların, KİT'lerin vs.. özellikle siyasal iktidarlar değiştikçe ciddi anlamda kadrolaşma çalışmalarına hedef olduğunu söyleyebiliriz ve bir anlamda artık bahsettiğimiz katkıları bir tarafa, devlete yük olmaya başlayan birtakım yapılar da ortaya çıktı. Mentalite bu olduğu sürece, bu durumun nasıl önüne geçilebilir?

Y. Koç: Dün akşam televizyonda bir karakolda polisler adam dövüyordu. Polisler adam dövdü diye polis teşkilatını ortadan kaldırmıyoruz. Bir karakolda polisler adam dövdü, ya da gardiyanlar tutukluyu döverek öldürdü diye o teşkilatı ortadan kaldırmıyoruz. Polislerin adam dövmesini önleyici, yapanların yaptırımla karşılaşıcağı bir sistem kuruyoruz. Bir dönem Türkiye'de devlet memuru dediğinizde, ki işçi sınıfının bir parçasıdır devlet memurları, devlete sahip çıkan insan anlaşılırdı. Benim babam hekim. 89 yaşında hala hayatta. 1945 yılında tıp fakültesinden mezun olmuş ve hep kamuda çalıştı. Özel sektöre, özel muayenehaneye karşı olan bir hekimdi. Ben o kuşağı iyi biliyorum. Babam 1921 doğumlu. Cumhuriyetin ilk kuşağı olan insanlardan. O dönemin memuru dediğinizde devlete sahip çıkan kişi düşünceceksiniz. "benim memurum işini bilir," diye Turgut Özal bir laf etmişti. Öyle olmayan. Çalışma saati mefumu olmayan. Yani saat 5 buçuk oldu, hadi evime gidelim, demeyen. Rüsvetle suçlandığında ithibar edecek kadar onurlu davranmayı öğrenmiş olan bir kuşağı o kuşak. Babamın arkadaşlarını biliyorum. Yaşam gereği 1950'li yıllardaki memur tipini de biliyorum. Şimdi bu anlamda kamu sektöründe 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren başlayan kadrolaşma eskiden yoktu. O zaman yapılması gereken polislerde önerdiğimiz gibi davranmak. Bunlar kötüye kullanılıyor diye o aracı ortadan kaldırmak değil. Bunların kötüye kullanılmasını önlemek. Yine devletçilik, ama daha demokratik yapılar gerekiyor. Denetime daha açık yapılar. Arpalık olarak kullanılmasını önleyici yapılar. "Devletin malı, deniz yemeyen domuz" diyeni, devletin malını yiyeni öyle bir cezalandırmak ki, bir daha kimse yiyemesin.

Yurtdışına çıkmışsınız. Yurtdışında kırmızı ışıkta geçen olmaz. Adam gece saat 12'de küçük bir kasabada bile kırmızı ışık yandığında durur. Bazılarına sorarsanız, "onlar ne kadar medeni de, bizimkiler vahşi; çünkü bizimkiler kırmızı ışıkta geçiyor." Sen Türkiye'de de Avrupa'daki gibi denetim sistemini kur; kırmızı ışıkta geçenini ehliyetini al. Bakalım o zaman kimse geçiyor mu? "Devletin malı deniz yemeyen domuz" anlayışı maalesef var; ama sen onu yakaladığında ibreti âlem için bir cezalandır, devletin malını yemeyen domuz gibi muamele yap; bakalım ondan sonra millet yiyor mu devletin malını? Bence birinci mesele, adam dövüldü diye karakolları kaldırmak değil. Bir yanlış yapıldı diye o kurumlara kaldırmak değil. Onları demokratik denetime açarak gerçek amaçları doğrultusunda kullanılmasını sağlamak. Bu yapılabilir. Kadrolaşma da önenebilir gibi geliyor.

Şimdi esas sorunuz birincisi. Uluslaşma ne ölçüde başarılı ve gerileme var mı? Çok başarılı değil. 1938'e kadar devletin elinde Osmanlı'dan devralınan toplumu uluslaştırmada kullanabileceği araçlar çok sınırlıydı. Herkes eğitim alamadı 1938'e kadarki dönemde. Sağlık'ta koruyucu hekimliğe yönediler ilk başlarda. O yıllarda bu alanda önemli başarılar elde ettiler; ama bu çok dikkat çekmiyor. Babam hekim olduğu için biliyorum. Babam frengi savaşı tabipliği yapmış 1946-47'de. O yıllarda, İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar bile Türkiye'de frengi, tüberküloz, tifo, tifüs çok yaygın. Birinci Dünya Savaşı döneminde ordu raporları var. 14 milyonluk ülkenin 2 milyon trahom hastası. Çoğunuz trahomun ne olduğunu bile bilmezsiniz. Göz hastalığıdır. 2 milyon trahomlu var. Cumhuriyet ilk başlarda koruyucu hekimliği geliştirdi. Hekimlikte temel korumaktır. Halbuki sağlık hizmetlerini paralı hale getirirseniz korumayla, hastalığın önlenmesiyle uğraşmazsınız. Millet hastalansın da muayene edeyim, tetkik yapayım, ilaç satayım diye düşünürsünüz. Onun için babam özel muayenehaneye karşıydı. Muayenehane açtığında karşında hasta değil, müşteri görmeye başlarsın, derti. Onun için sağlık hizmet-

lerinin götürülmesi önemlidir. Cumhuriyet 1930 yılında Hfzssihha Enstitüsü'nü kurdu Ankara'da. Biz bugün aşlarımızı dışarıdan alıyoruz. Hfzssihha Enstitüsü bizim aşı ihtiyacımızı tamamiyle karşılayabiliyordu; 1930'ların teknolojisyle bile.

Bir kere o yıllarda devletin elinde milletleştirme olanakları sınırlıydı. Radyo yoktu. Millet okumuyordu. Köyden çıkıyordu. Şöyle bir süreç yaşanıyor. Nüfusun yüzde 84'ünün köyde olduğu koşullarda etnik kimliği yeniden üreten ana unsur annedir. 1980'li yıllara kadar o devam etti. Şöyle işliyordu mekanizma. Diyelim siz Kırmancisiniz. Muş'un bir köyünde yaşıyorsunuz. Kadın köyden çıkmıyor. Bizim türkülerimizi dinleyin; bir köyden çıkıp başka köyde giden gelinin annesine yazdığı türküler bile vardır. Aynı ilin köyleri arasında bile gidip geliş son derece sınırlıdır. Anne kendini yetiştiren annesinden öğrendiği etnik kimliğe ilişkin tüm unsurları kendi çocuğuna aktarıyor. Erkek askere gittiğinde yeni bir dünyaya açılıyor. Eskiden askerde "ali okulları" diye bir yer olurdu. Amasya'da er eğitim tugayı vardı; orada ali okulu vardı. Ali okulu şudur. Türkçe bilmeyene Türkçe öğretirler ali okullarında. Yani resmi adı ali okulu mudur bilmiyorum ama herkesin söylediği şey, ali okuluydu. Önce Türkçe, sonra okuma yazma öğretilirdi. Askere kadar o adam köyden dışarı çıkmamış. Bu yapı kendini tekrar tekrar yüzyıllar boyunca yeniden ürettiyordu ve Türkiye'nin uluslaşma sürecinde en önemli sıkıntılardan biriydi.

Kentleşmeyle birlikte bu unsur ortadan kalktı. Biraz daha kolaylaştı. Ben 1983'e kadar ODTÜ'de yine hocalık yapıyordum ve üniversite seçme sınavlarında görevlendirilmem nedeniyle ilk kez 1982'de Van'a ve Ağrı'ya gittim. Denetmen olarak görevlendirdiklerinde ilk kez 30 yıl önce falan gittim güneydoğu ve doğu Anadolu'ya. O dönemde dikkatimi çeken şeylerden biri, sokakta çocuklar Kürtçe oynamalarıydı. Birbirleriyle oyun oynarken kullandıkları dil Kürtçeydi. Televizyon yaygınlaştı. O zamanlar televizyon çok yaygın değildi. Şimdi gidin o bölgeye. Daha sonraki yıllarda yine görev

yetler çok akıllı davrandılar. Uçağın canlı ele geçirilen Powell isimli pilotunu televizyona çıkardılar ve konuşurdular. Adam, nasıl İncirlik üssünden kalktığını televizyonda anlattı. Bu Türkiye'yle Sovyetler Birliği arasında soruna yol açınca, Türkiye'yle Amerika arasında da bazı sorunlar oldu. 1962'de Küba krizi nedeniyle de bazı sorunlar var. Ancak, 1964'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi söz konusu olduğunda, Amerikan başkanının o zaman ki başbakanımız İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup sonrasında Türkiye Amerika'dan kopmaya başladı. Dış politikasını çeşitlendirdi. 1960'da ve 1962'deki sorunlardan sonra 1964 gelince, Türkiye Avrupa Birliği, o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerini geliştirmeye başladı. Bu ara Sovyetler Birliği'nin Türkiye politikası çok yumuşadı. Sovyetler Birliği'nde üst yönetimde Kruşçev vardı. O gitti, Leonid Brejnev geldi 1964'te. Brejnev'in gelmesiyle Sovyetler Türkiye'ye çok önem vermeye başladı. Mısır, Türkiye ve Hindistan'a önem vermeye başladı. Bunun üzerine Amerikalılar 1965'te bugünkü Mesut Barzani'nin babası Molla Mustafa Barzani'ye Türkiye'de gizli bir Kürt partisi kurdurtular. Kürdistan Demokrat Partisi Türkiye diye. Bunu kuran iki tane toprak ağasıydı. Daha sonra milli istihbarat bu iki adamı öldürdü. İki toprak ağasına Kürdistan Demokrat Partisi Türkiye kanadını 1965'te Amerika kurdurttu. 1965'ten itibaren Türkiye'de etnik kimlik yeniden ön plana çıkmaya başladı. Öne çıkan güç de Amerikan emperyalizmidir. Burada sol ciddi bir hata yaptı. TİP içinde Kürt kökenliler Kürt milliyetçiliği çalışmalarını sürdürdüler. Birinci TİP, yani 1961'de kurulup 1971'de kapatılan. Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığı 1968'e kadar yaptığı, daha sonra karışanın hakim olduğu birinci Türkiye İşçi Partisi içerisinde Kürt milliyetçileri ayrı bir gruptu. Tanık Ziya Ekinci şu anda hayatta. Birkaç kişi daha vardı. O dönemde TİP Kürt milliyetçileriyle birlikte Doğu Mitingleri düzenledi. Ve Kürt milliyetçiliği yeniden etnik kimliği öne çıkararak gelişmeye başladı. 1970'li yıllarda bu süreç daha da hızlandı. İlk başta Kürt milliyetçileri sosyalistlerle birlikte

nedeniyle gidip geldiğim oldu. Sokakta çocuklar Türkçe oyun oynuyor. Ulusun ortak özelliklerinden biri dildir. Ortak diliniz varsa uluslaşma sürecinde bir adım atmış olursunuz. Bir kere, köyden kente göç ile birlikte bu uluslaşma sürecinde, çağımızda, olumlu doğrultuda bazı adımlar atıldı. Bunu iki şeye borçluymuz. Bir, emperyalizmin tarım politikalarına. Köyleri boşaltıyor. PKK'ya borçluymuz. PKK'nın terör eylemleri nedeniyle köyler boşaldı. Köyün boşalmasıyla birlikte etnik kimliği yüzyıllar boyu devam ettiren yapı parçalandı. Eskiden bir Çerkez'in bir Tatarla evlenmesi mümkün değildi. Dedğim 40 yıl önce. Bir Alevinin bir Sünni'yle evlenmesi mümkün değildi. Aleviler kız alırlardı kız vermezlerdi. Şimdi o tür şeyler kalkıyor. Bütün bunlar uluslaşma sürecinde önemli olumlu adımlar. Fakat bunun ötesinde olumsuzluklar da var.

Olumsuzluklardan biri 1938 sonrasında Kürt etnik kimliği ikinci plana itilmişken, 1960'ların ikinci yarısından itibaren bu ayrımın, bu kimliğin yeniden öne çıkmaya başlaması.

Kısa bir süre önce tartışılan konu Dersim olayları biliyorsunuz. 1937-1938 öncesinde Dersim yüzyıllar boyu dış kapalı. Seyitlerin tahakkümü altında, ağaların sömürüsü altında bir kapalı bölge. Dersim olaylarında işin başını çeken Seyit Rıza'dır. Seyit Rıza daha sonra asılarak 1937'de öldürüldü. Burada Seyit Rıza'ya ilişkin 1932'de basılmış gözlemler var. Naşit Hakkı Uluğ'un Dersim ve Derebeyi kitabı. Dersim olayları sonrasında Kürt milli hareketinde bir gerileme yaşandı. 1965'e kadar, 65'te ne oldu? Türkiye'nin dış politikası çeşitlendi. Türkiye'nin Amerika'yla ilişkilerinde ciddi bir bozulma yaşadık. Johnson mektubu dediğimiz olayla birlikte Türkiye 1964'ten itibaren dış politikasını çeşitlendirdi. Yani şöyle diyebilirsiniz. 1947'den itibaren Türkiye dış politikası Amerika'ya endekslenmiştir. Bu süreç aşağı yukarı 13 yıl sürdü. 1960'da bazı sorunlar yaşadık Amerika'yla ilişkilerde. Ünlü U2 olayını duymuşsunuzdur belki. İncirlik'ten kalkan bir istihbarat uçağı Sovyetler Birliği tarafından düşürüldü. Sovyetler bunu açıkladılar. Amerika reddetti. Sov-

örgütlenirken, 1970'li yılların ikinci yarısında, bir yerden düğmeye basılmış gibi, ayrı örgütlenmelere gittiler. Mesela Kurtuluş grubu vardı, THKP/C geleneğinden gelen. Kurtuluş grubundaki Kürtler ayrıldılar, Tekoşin'i kurdular. 1976'da Rizgari diye bir örgütlenme oluştu. Daha sonra Rizgari'den ayrılanlar Alarizgari diye bir örgütlenme kurdular. 78'te PKK kuruldu. Bu arada Özgürlük Yolu Dergisi etrafında Kemal Burkay'ın örgütlenmesi çıktı. Daha önceleri Türkiye sosyalistleriyle birlikte örgütlenen Kürt milliyetçileri 1975'ten sonra, düğmeye basılmış gibi, ayrı örgütlenmelere yöneldiler. Sosyalist gelenekten kimlikten gelenler bile ayrıldılar ve daha sonraki yıllarda bu daha da ön plana çıktı. Uluslaşma ne ölçüde başarılı ve gerileme nasıl diye sorduğunuzda belki şu söylenebilir. 1965'e kadar ciddi mesafe katediliyor. 1965'ten itibaren emperyalizmin müdahalesi sonrasında hava dönüyor. Öyle akıllı bir politika izledi ki emperyalizm, solla Kürtçülüğü özdeşmiş gibi gösterdi. Birinci Türkiye İşçi Partisi Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatıldı. Kapatılması komünistlikten değildir. 1970 Kasımında Ankara'da TİP'in 4. Kongresi toplandı. TİP'in Dördüncü Kongresinde Kürtlerle ilişkin alınan karar nedeniyle TİP kapatıldı. Daha sonra Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin kapatılması da Kürt milliyetçiliğine verilen taviz nedeniyledir. Ama ne yazık ki Kürt milliyetçiliği daha güçlendi. AB emperyalistleri, Kürt milliyetçiliği dışında başka kimlikleri öne çıkarıcı çalışmalar da yaptılar. Mesela, Karen Fogg, Avrupa Komisyonu Türkiye temsilcisiyken Çerkezlerden bir platform kurulmasını destekledi. Demokratik Çerkez Platformu diye. Onlarla görüştü. Karen Fogg'un Doğu Perinçek'in ortaya çıkarttığı elektronik postaları vardır. Yayınlandı. Mutlaka elinizin altında bulunsun. Orada Karen Fogg'un Çerkezlere Lazlara ilişkin girişimleri belgeleniyor. Ancak şunu söylüyoruz. Çerkezlerde bir ayrıklık yok. Çerkezler kendi aralarında dayanışmalarını sürdürseler bile, bir ayrıklık hareketin parçası olmadılar. Milletleşme sürecine dahil oldular. İstiklal Savaşı'nda böyle değillerdi. İstiklal Savaşı'nda Çerkezlerin

bir bölümü milli hareketin içindeydi. Bir bölümü İzmir'de bir kurultay düzenleyerek, 17 Çerkez kabilesi olarak Yunanlılara biat etmişti. Onlar daha sonra tasfiye edildi. Çerkezlerde, Lazlarda böyle bir ayrılıkçılık yok. Lazca öğrenmek isteyen var. Lazca-Türkçe sözlük yayımlandı. Lazların tarihine ilişkin kitaplar çıktı, ama Lazlarda bir ayrılıkçı hareket oluşmadı. Onun dışında Boşnaklar, Araplar, Tatarlar gibi farklı etnisitelerde de böyle bir ayrılıkçılık yok. Millet oluşumunda gerilemenin görüldüğü tek yer emperyalizmin kontrolü altında ve onun teşvihiyle, çabasıyla Kürt milliyetçileri arasındaki gelişmeler.

Ben yaşam gereği 12 Mart öncesini de yaşadım; 12 Eylül öncesini de yaşadım. 3000 kişi gösteri yapar. 5000 kişi gösteri yapar. Bu devlet öyle birkaç gösteriyle yıkılmaz. Hiç kuşunuz olmasın ki bu gösterilerin hepsinin içinde devlet görevlileri de vardır. Kaydedeler. Bunu 12 Eylül öncesinde de, 12 Mart öncesinde de yaşadık. Hatta şu yapılır. Ben sizi yanıma çekmek istiyorsam, sizi tutup yanıma çekmeye çalışmam; akıllı politika o değildir. Sizi iter gibi yaparım. Size sizi ittiğime inandırırım, sonra bir elimi çekerim, siz zaten kendiliğinden benim yanıma gelirsiniz. Yani devlet politikaları böyle ustaca tezgâhlanır. Son açılım denen olay da iki şeye yol açtı. Bir, çok geniş çevrelerde DTP'ye ve Kürt milliyetçiliğine sıcak bakarlara karşı bir tepki oluştu. Özellikle sosyalist sol içindeki bir grup bu PKK'nın ve Kürt milliyetçiliğinin emperyalizmin kontrolü altındaki çizgisine rağmen onları önemsiyordu. Son süreçte yaşananlar o konularda da bir tavır değişikliğine yol açtı. İkincisi, genel olarak değişik kesimler, insan hakları diye düşünenler için nereye gidebileceğini gördüler. Onun için belki birilerinin manipüle ettiği bir süreç bile olabilir.

Uluslaşma sürecinde gerileme var. Gerileme Kürt kökenli vatandaşlarımız açısından var. Ama bunun da öyle. 12 Eylül öncesindeki kitlesel süreçleri yaşamış biri olarak, ürkülecek bir boyutta da olmadığı kanısındayım. Burada bazı sendikalar kullanıldı. Özellikle

fi dediğimizde kastettiğimiz mülksüzleşmiş üreticilerdir. Üretim araçların mülkiyetinden özgürleşmiş, kopmuş insanlardır. Yani tek geçim kaynağı işgücü satışından elde edilen gelir olan insandır işçi. Yani işçi sınıfı dediğimizde, yılın 3 ayı gelip maden ocağına giren ya da inşaatta çalışan, ama köyünde toprak mülkiyetini sürdüren insan gerçek anlamda bir işçi değildir.

Bu açıdan baktığımızda 1938'e kadarki dönemde işçi sınıfımız çok zayıf. Birkaç nedenle çok zayıf. Birincisi o dönemde ülkemizden 2 milyona yakın Rum, 1 milyon civarında Ermeni ayrıldı. Nüfusumuz 14 milyon ve aramızız yine bu kadar geniş. Traktör yok. Bıçerdöver yok. Toprak ağasının 5000 dönüm arazisi olsa da işleyemiyor, 3000 dönüm olsa da. Toprak sahibi olmak isteyen bir çift öküz, bir karasaban bulup gidiyor, dağ başında 30 dönüm yer çeviriyor ve işliyor. Yani mülksüzleşme sürecinin tersine döndüğü bir süreçtir 1923-1938 arası dönem. 1947'den itibaren traktör girdiğinde Marshall yardımıyla birlikte, ağalar topraklarını genişlettiler. Geniş arazileri kendi topraklarına kattılar ama 1938'e kadarki dönemde böyle değil. 1938'e kadarki dönemde, şehirde sıkılan kişi ne yapabilir? Bir çift öküz, bir karasaban, dağ başında bir baraka; orada yaşarsınız. Mülksüzleşme düzeyinin geriliği işçi sınıfını çok zayıflatıyor.

İkincisi, Cumhuriyet yönetimi çok akıllı bir politika izledi kendi açısından. O da şudur. İşçiden korkuyor yönetim. İşçi sınıfı hareketinden ve komünistlikten korkuyorlar. Bağımsızlıklarına son derece dikkat eden bir kadro. İstiklal Savaşı'nın başladığı yıllarda İstanbul'da İttihatçıların bir kanadı Karakol Cemiyeti diye bir örgüt kurar. Başında Kara Kemal vardır. Bunlar çaresizlik içinde, Mustafa Kemal Paşa gibi de bir perspektifleri olmadığından, Sovyet Rusya ile bağlantı kurarlar. Sovyet Rusya'da Radek diye önemli bir adam vardır. Radek'le bağlantı kurar ve yardım isterler. Mustafa Kemal derhal Karakol Cemiyeti'ni lağvettirir. Onun ardından Ankara'da bir komünist Partisi kurar kendi kontrolünde. Galiba Tevfik Rüşü Aras', daha sonra dışişleri bakanımız olan kişiyi, 1919 Şubat so-

KESK kullanıldı. Anadilde eğitim konusundaki tartışmalar bunun göstergesi.

Uluslaşmada özetle, 1938'e kadarki dönem çok zordur. Ona rağmen önemli mesafe katılmıştır. Daha sonraki yıllarda 1965'e kadarki süreç olumludur. 1965'ten itibaren bir gerileme yaşandı. Ya da gerektiği gibi hızlı gelişmedi. 1991 sonrasında ciddi sorunlar ortaya çıktı. Ama ben bunların aşılacağını zannediyorum çünkü yapı değişti. Köyde etnik yapıyı yüzyıllar boyu yeniden üreten yapı değişti. Adana'ya göç ediyor; Adana'da Kürt mahallesine yerleşiyor, ama Adana'da Kürt mahallesine yerleşen çocuk yine saat meydanına gittiğinde, okula gittiğinde, sinemaya gittiğinde diğer çocuklarla bağlantı kuruyor. Halbuki eskiden böyle değildi. Eskiden köydeydi. Özellikle kız çocukları okula gönderilmeyordu. Etnik kimlik yüzyıllar boyu birbirini tekrarlayacak biçimde sürdürülüyordu. O çark kırıldı. Her olayın olumlu ve olumsuz yanları vardır. Her şerde bir hayır vardır. Emperyalizmin Türkiye'de uygulattığı tarım politikalarının bir sürü olumsuz yanı vardır, ama o tarım politikaları köyleri boşaltıyor. Köyleri boşalttığında halkımızın milletleşme sürecinin önündeki önemli engellerden birini emperyalizm kaldırıyor. Emperyalizm, bu kez, bunu dengeleyecek biçimde etnik kimliği öne çıkarıcı başka araçlar geliştiriyor. O nedenle ben çok umutsuz değilim. Gerilemeye karşın uzun vadede bu işlerin çözüme kavuşturulacağına inanıyorum.

İzleyici: *Takrir-i sükun, komünist tevkifatı, Dersim olayları ve o dönemin sınıfsal yapısına biraz değinerek ilerleyebilir miyiz?*

Y. Koç: Tabii. Şimdi, bir kere arkadaşlar, benim uzmanlık alanım işçi sınıfı tarihi. Okulda da verdiğim ders, Osmanlı'dan günümüze işçi işveren ilişkileri; ama ağırlıklı sosyal ve siyasal tarih içerisinde sınıf mücadelesini anlatıyorum.

Şimdi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında işçi sınıfının konumu ne? Sınıflar arası dengeler ne? Bir kere şöyle bir süreç yaşanıyor. İşçi sınıfı

nunda kurulan Komintern'e delege olarak gönderir. Atatürk bağımsızlığına bu kadar özenlidir, duyarlıdır. 1919-20 yıllarında eşitliğe dayalı olmayan bir ilişkiyi kabul etmez. Mustafa Kemal-Lenin mektuplaşmasını okuyun. Eşitlik düzeyinde ilişkilerdir. Bağımsızlıklarına son derece dikkat ediyor. Bağımsızlığına dikkat edince şöyle bir kaygı ortaya çıktı 1920'lerde. Üç önemli Enternasyonal vardır. Birincisi, Marks'ın kuruluşunda rol aldığı, 1864'te kurulan ve 1876'da dağılan Birinci Enternasyonal. Türkiye'yle hiç ilişkisi olmamıştır. İkincisi 1889'da Fransız İhtilali'nin yüzüncü yıldönümü nedeniyle Paris'te yapılan toplantıda kurulan İkinci Enternasyonal. Türkiye'den Ermeni örgütleri Hınçak ve Taşnaksutyan İkinci Enternasyonal'e üyedir. İstanbul'dan da İstiklal Savaşı'na karşı çıkan İştirakçi Hilmi'nin Türkiye Sosyalist Fırkası da İkinci Enternasyonal'e üyedir. Bunun dışında ilişki olmamıştır. Üçüncüsü, 1919 Şubat sonunda ve Mart başında yapılan kongrede kurulmuştur. Komintern veya Komünist Enternasyonal bir dünya komünist partisidir. Hatta komünist partiler onlara üye olduklarında örneğin, "Komünist Enternasyonal Türkiye Seksiyonu" olur. Bağımsız bir TKP o anlamda ortada kalker, çünkü emirler merkezden verilir. Şimdi, İstiklal Savaşı bitiyor. Cumhuriyet kuruluyor. Türkiye'de komünistler de var. Bu komünistlerin önemli bir bölümü Komintern'in görevlisi konumunda. Bunu açık açık konuşmak gerekiyor. Birinci kaygıları Türkiye'nin kalkınması değil, Sovyetler Birliği'nin yaşatılması olan insanlar bunlar. Çünkü 1921 Mart'ında Sovyetler Birliği İngiltere ile imzaladığı bir antlaşma sonrasında kendi içinde döndü ve tek ülkede sosyalizm modelini benimsedi. 1917 yılından 1920 ortalarına kadar Avrupa'da ayaklanma olacağı umuduyla hareket ettiler. Bu doğrultudaki girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Almanya'da ayaklanmalar var. Macaristan'da Sovyetler kuruluyor. Hepsini yenildi. Avrupa devrimci hareketi çöktü. Bolşevikler bunun üzerine Asya'nın sömürge ve yarı-sömürgelerini ayaklandırmaya kalktılar; tüm girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. O zaman Sovyetler, "bari biz yaşayalım"

lim," dedi. Ve dünyadaki komünistlerin birinci görevi, Sovyetler Birliği'nin yaşatılması oldu. O yıllarda komünistlerin, birinci mesele Türkiye'de komünistlik değildir. Çünkü Komünist Enternasyonal vardır 1943'e kadar. Komünist Enternasyonal'in bir parçasını oluşturan TKP vardır. Ve hatta "Komünist Enternasyonal Türkiye Bölümü"dür. Ve sizin göreviniz Sovyetler Birliği'ni, dünyanın ilk sosyalist ülkesini yaşatmaktır.

Şimdi bir an kendinizi Atatürk'ün yerine koyun. Büyük fedakârlıklarla bir bağımsızlık savaşı vermişsiniz. Bir mucize yaratmışsınız. Yeni bir devlet kurmaya çalışıyorsunuz. Yeni bir millet yaratmaya çalışıyorsunuz. Sanayileşmeye çalışıyorsunuz ve tek müteffikiniz de Sovyetler Birliği. Ama bu arada Sovyetler de sizin altınızı oymayı düşünüyor. Çünkü her devlet kendi çıkarını savunur.

O zaman ne yapıyorsunuz? 1923'ten itibaren Atatürk'ün politikası şu. Sovyetlerle çok yakın ilişki. Sovyetlerin içimizdeki uzantısı olarak davranan veya öyle davrandığı zannedilen komünistlerin de örgütlenmesine izin vermemek. Ama onları işkenceden geçirmek değil. Faaliyetlerini durdurmak ama tartışmaları için de imkân sağlamak. 1930'lu yıllarda Haydar Rıfat diye bir adamcağız var. Dün ve Yarın külliyesi diye bir dizi kitap çıkartıyor. Proletarya İhtilali ve Melun Kautsky'yi yayımlıyor. 1960'larda Proletarya İhtilali 'e Dönek Kautsky adıyla çıkan kitap 1930'lu yıllarda Haydar Rıfat'ın çevirisiyle bu adla çıkmış. Kapital'in özeti buluyorsunuz Haydar Rıfat'ın çevirisi olarak. Dün ve Yarın Külliyesi piyasada 1930'larda özürce satılıyor. İnsanlar alıp okuyabiliyorlar.

İkincisi, Dr.Hikmet Kıvılcımlı'nın yayımları. Görüşlerini tartışabilirsiniz ama Türkiye sosyalist/komünist hareketinin özverişi, namusluluğu, mücadele azmi ve direnci ve vatanseverliği konusunu hiçbir zaman sorgulayamayacağımız isimlerinden bir tanesi Dr. Hikmet Kıvılcımlı'dır. Hiç yurtdışına gitmemiştir. Uzun süre ceza yatmıştır. Öbür komünistlerin önemli bir bölümü sıkıştıklarında Sovyet-

dönemde TKP Sovyetler Birliği'nin kontrolü altında olmasaydı herhalde böyle bir sıkıntı yaşamazlardı. Ama o yıllarda ne yazık ki TKP ne yapacağına ilişkin emirleri Sovyetler'den alıyordu. 1933-34 yıllarında Sovyetler'in politikası değişti. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 1934 kongresinde strateji değişikliğine gittiler. Türkiye'ye emir geldi, partiyi dağıtın, diye. TKP likidite edildi, teknik ifadeyle. Kendisini lağv etti. Çünkü Sovyetler'den, partiyi dağıtın, giden CHP içinde çalışın, yeni stratejimiz o, diye talimat geldi. O zaman siz olsanız ne yaparsınız? Komünistseniz, bir iş yapacaksınız ama bu Türkiye'nin çıkarlarına ters düşebilir. Atatürk gibi Türkiye'nin çıkarlarını savunan biri de böyle yapıyor. Ne yapalım işte, böyle bir dönem yaşadık.

Şimdi kürtlere ilişkin politika ne? Kürtlere ilişkin politikada birkaç kritik olay var. Kürt milliyetçi hareketi bağımsız bir olay olarak gelişmedi. Dönem dönem çok ciddi sıkıntılar yarattı. Bunlardan biri Koçgiri ayaklanmasıdır. Sivas'ın Zara bölgesinde yaşayan bir Alevi Kürt aşiretidir Koçgiri aşireti. Kürt milliyetçi hareketinde 1920 yıllarında önemli kişilerden biri Seyit Abdülkadir'dir. Osmanlı döneminde önemli görevler üstlenmiş bir kişidir. Seyit Abdülkadir yabancılarla bağlantı içine giriyor. İstiklal Savaşı sürecinde İstanbul'da İngilizlerle bağlantı içine girip, bir Kürdistan kurulması için çaba gösteriyor. Kurulan Kürt veya Kürdistan Teali Cemiyeti'nin genel başkanıydı. Seyitler, kendilerinin peygamber torunu olduğunu ileri süren insanlardı. Kendilerine kutsallık atfederler. "Biz kutsalız," derler. Hatta Seyit Abdülkadir'in oğlu Şeyh Sait ayaklanması sonrası asılırken şöyle bir şey yaşıyor. Naşit Uluğ'un kitabından okuyorum: "Seyit Abdülkadirzade Seyit Mehmet'in ilimik boynunda iken sesi duyuldu. Seyit Mehmet büyük bir imtiyaz istiyordu. Her kötü-lüğü yapacaklar, hiçbir kanun eli, hiçbir devlet kuvveti kendilerine ilişemeyecekti. Seyit Mehmet bağırıyordu: "Evladı Resul asılmaz, Evladı Resulü asan millet iflah olmaz." Bu tağallup ve irtica hırlıtısına genç Türkiye'nin sesi, henüz otuzunu doldurmamış bir zabıtın

ler Birliği'ne gitmişlerdir. Şefik Hüsnü de bunların içindedir; ama Doktor hiçbir zaman gitmemiştir. Doktor Hikmet 1930'lu yıllarda Marksizm Bibliyoteği diye bir yayımevi kurdu. Ve o dönemde çok ciddi, kendine göre imkanların el verdiği ölçüde Marksizmi anlatan, özetleyen, Türkiye'ye ilişkin çalışmalar yaptı, bunları yayınladı. Mesela, 1934'te yayımladığı Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı kitabı Türkiye'de işçi sınıfının 1917 öncesindeki Çarlık Rusya'sı işçi sınıfının gelişim düzeyinden daha gelişkin olduğunu iddia eden, hence son derece abartılı, bir kitaptır. Ama bunları yazdı Doktor Hikmet. Ve Doktor bunları 1930'lu yıllarda yayınladığında, hakkında dava açılmadı. Ama 1925 tevkifatı oldu, 1927 tevkifatı oldu, 1929 tevkifatı oldu, 1938 tevkifatı oldu. Ama 1925 tevkifatına uğrayanlar kısa bir süre sonra cezaevinden sonra çıktılar. 1929 tevkifatına uğrayanlar kısa bir süre sonra cezaevinden çıktılar. Yani bunu her devlet yapar. Ben Sovyetler Birliği ile iyi ilişki kuruyorsam, Sovyet ajanı gibi davranan birilerini kendi içimde yaşatmam. Çünkü bu dönemde mesela Sovyetler Birliği'nin bir dış ticaret şirketi vardı, Argos diye. Türkiye'deki Komünist Parti üyelerinin bir bölümü bu şirkette çalışıyor gözükürlerdi. Ben 1976'da DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası'nda çalışırken, Süleyman Üstün ve bir grup işyeri temsilcisiyle bazı ülkelere gittim. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde bizi gezdiren kişi bir Bulgar idi. Üniversitede Türkçe profesörüyüdü. Türkçesi çok güzeldi. Nerde öğrendiniz, diye sordum. Dedi ki, ben Türkiye doğumluyum. Benim babam Komünist Enternasyonal'in Türkiye temsilcisiydi, dedi. O yıllarda Türkiye'de babası İstanbul'da Yenikapı'da yaşarlarmış. Yanılmıyorsam 1930'larda Türkiye'de doğmuş ve Türkçeyi Türkiye'de öğrenmiş. Daha sonra dil okuluna gidip Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde üniversitede Türkçe hocalığı yapıyordu. Ama 1930'larda Türkiye'de bir Komintern temsilcisi varmış.

Şimdi siz olsanız ne yaparsınız, diye düşündüğünüzde, Mustafa Kemal'in yaptığı Türkiye'nin çıkarları açısından doğrudur. Eğer o

ağzından yükseldi: "Vatanıma hıyanet eden Resul de olsa asarım"

Şimdi, bir kere, bunlar seyitti. Bunlar bu halkı eziyorlardı, sömürüyorlardı. Onları kul olarak görüp onlara talimat verebiliyorlardı.

Seyit Abdülkadir 1921 yılında, 6 Mart 1921 günü, tam Yunanlıların milli ordunun üzerine ikinci defa yürüyeceği günlerde Koçgiri ayaklanmasını başlattı, İngilizlerden talimatlı olarak. Koçgiri ayaklanması 17 Haziran 1921 gününe kadar sürdü. İsyan devam ederken, 23 Mart 1921 günü ise Yunan kuvvetleri saldırıya geçti.

Yunan ordusu 1 Nisan günü yenilgiye uğratıldı. Bu arada Atatürk'ün İsmet İnönü'ye söylediği bir söz vardır İkinci İnönü Savaşı ile ilgili olarak. "Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz" diye. Milli ordu yeni oluşmaktadır. Yunan saldırısı, o tarihlere kadar çete savaşıyla durdurulmaya çalışılmaktadır. Tam yunanlılar yeni bir saldırıya başlayacakken Koçgiri ayaklanması olur. Koçgiri ayaklanması milli kuvvetlerin bir bölümünün Yunanlıların önünden alınarak isyanın bastırılmasına ayrılmasına sebep olur. Bereket yunanlılar durdurulur; ama Koçgiri ayaklanması da kötü bastırılır. Çünkü varoluş yok oluş mücadelesi süreci içindedir.

Koçgiri ayaklanmasından sonra yeni devletin inşa sürecinde emperyalist müdahalelere karşı tedbir alma gereği duyar Mustafa Kemal Paşa. Bu tedbir alma olayı 1925 yılında daha da önem kazanır. Çünkü 1921'de İnönü'de bir yenilgiye yol açamamıştır, ama 1925'te büyük bir sıkıntı yaşanır. Onu bilmezseniz Takrir-i Sükun Kanunu'nu anlayamazsınız.

Şimdi, Lozan'da antlaşma imzalanıyor. Fakat bir maddede antlaşma yoktur. Nedir o? Musul-Kerkük'ün durumudur. O sorun nerde ortaya çıkar? 1918'de Mondros ateşkesi olduğunda, Osmanlı'nın kontrolü altında bulunan yerlerden biri Musul bölgesidir. Mondros imzalandığında Musul bölgesi Osmanlı kontrolü altındadır. Mondros ateşkesinin bir hükmü vardı. Bölgede karışıklık çıkarsa İngiliz ordu-

su orayı işgal edebilir, diye. Musul'da karışıklık çıkmadan İngilizler buraya işgal etmeye kalkarlar. Oranın komutanı da korkar ve geri çekilir. Mustafa Kemal bunu çok eleştirir. Ve bizim milli sınırlar daha sonra oluşur. Misak-ı Milli ilan edildiğinde, Musul da bunun içindedir. Türkiye'nin Misak-ı Milli sınırlarını savunuyoruz dediğinizde, İskenderun yoktur, Antakya yoktur. Ama Musul Misak-ı Milli içindedir.

Bu konudaki anlaşmazlık nedeniyle Türkiye ile İngiliz mandası olan Irak arasındaki sınır Lozan Antlaşması'nda düzenlenmiyor. Deniyor ki, İngiltere ile Türkiye arasında ikili görüşmelerle bu mesele hallolsun. Eğer ikili görüşmelerle halledilemezse, o zaman Cemiyet-i Akvam, yani Milletler Cemiyeti var. Milletler Cemiyeti bu sorunu çözsün. Buradaki sıkıntı şu: Milletler Cemiyeti'nin kuruluş sürecinde Amerika çok etkili, ama Amerika üye olmadı bu örgüte 1934'e kadar. Sovyetler de Milletler Cemiyeti'ne karşı. Türkiye de üye değil. Türkiye 1932'de üye oldu. Sovyetlerle Amerika ise 1934'te üye oldular. Lozan Antlaşması'nda deniyor ki, Musul meselesini İngiltere ve Türkiye kendi aralarında ikili görüşmelerle çöze-mezlerse, bu konu Milletler Cemiyeti'nde karara bağlanır. Orada Amerika yok, Türkiye yok, Sovyetler Birliği yok. Türkiye ile İngiltere arasında ikili görüşmeler yapılıyor ve başarısızlıkla sonuçlanıyor. Türkiye ile İngiltere bir savaşın eşğine geliyor.

O ara Şeyh Sait ayaklanması patlak veriyor. Elazığ'ı alıyorlar. Birkaç ilçeyi alıyorlar. O zamanlar demiryolu Suriye içinden geçiyordu, 1970'lere kadar öyleydi. Türkiye'nin güneyindeki demiryolu Osmanlı döneminde yapıldığı için, bir noktada Türkiye sınırından çıkar, bir noktada yine Türkiye'ye girerdi. Askerler oradan geçiriliyor ve Şeyh Sait ayaklanması bastırılıyor.

Ayaklanma bastırıldıktan sonra, şeyhler asılmaz, şeyhler ölmez gibi dedikodular yayılıyor. 20 küsur şeyhi asıyorlar. Bu şu anlamda da çok önemli. Devlet diyor ki, biz şeyhi de, seyiti de asarız; sonu-

Bu arada komünistler de anlattığım mantık nedeniyle zarar gördü. Sendikalar bir miktar zarar gördü, çünkü İstiklal Savaşı sırasında İstanbul sendikalarının bir bölümü İngiliz işgal kuvvetleriyle işbirliği yaptı. Grevler başarılı olsun diye İngiliz işgal kuvvetleri komutanından 800 altın aldılar tramvay grevinde. Herkesin yaptığı işin bedeli bir yere yazılır. Siz bugün bir şey olmuyor sanırsınız; bir gün gelir defterler ortaya dökülür ve devlet ödetirir o bedeli. Dersim olayında olan da şu. Siz bir devletsiniz. Devletiniz içinde bir bölgeye, asker ver, diyorsunuz vermiyor. Vergi ver, diyorsunuz, vermiyor. Yol yapayım diyorsunuz, engel oluyor. Karakol yapıyorsunuz. Okul yapıyorsunuz. Okulları ve karakolları yakıyor. Elazığ'dan sürü çalıyor getiriyor. Erzincan'dan sürü çalıyor getiriyor. Siz devlet olsanız ne yaparsınız. Onun için 1926'dan itibaren Dersim'i kontrol altına almak için raporlar hazırlanıyor. Bu raporların temelinde, Dersim işgal edilecek. ABD içinde Virginia eyaleti ben Amerika'yı karıştırmıyor diyebilir mi? Diyemez. Kimse dedirtmez. ABD de, Sovyetler Birliği de dedirtmez. Ancak bunu yaparken ciddi bir zulüm uygulanmış. Dersim denilen bölgede insanlar, şeyhlerin, seyitlerin emriyle yanlış işler yaptıklarında onları bastırmak için uygulanan yöntemleri tasvip etmek de mümkün değil. Yaşlı insanlardan, Dersim ayaklanması sonrasında bazı köylerin halkının nasıl tümüyle katledildiğini dinledim. İnsanların mağaralara nasıl doldurulduğunu veya sığındığını ve buralarda dumanla boğulduğunu dinledim. Bunların hiçbirini tasvip etmek mümkün değil. Ama Seyit Rıza denilen kişinin bir seyit olarak halkı sömürdüğünü, bunun engellenmesi gerektiğini düşünüyorum. Bugün Ahmet Türk bir toprak ağasıdır, yüzlerce köylüye sömürüyordur. İnsanları kullanan bir uygulamanın sorumlusu ortaya demokrasi diye çıktığında komik duruma düşmektedir. Seyit Rıza da bir seyittir ora halkını ezen; dini inançlar ve duygularla onları kullanan biridir. İnsanların özgürleşmesi için Seyit Rıza gibilerinin de temizlenmesi gerekiyordu. Cumhuriyet yönetimi, vatana ihanet eden Seyit Rıza'yı astı. Ama şunu yaptığında çok

cuna da herkes katlanır. Bu arada 1925'te bu mücadeleyi sürdürülebilir için sıkıyönetim ilan ediliyor. Sıkıyönetim ilan edilirken İsmet Paşa başbakanlığa getiriliyor. O arada da bir kanun çıkarılıyor, Bakanlar Kurulu'na geniş yetkiler veren. İki maddelik bir kanundur. Çok kısa bir kanundur. Takrir-i Sükun, sessizliği yeniden sağlamaya yönelik bir kanun. Devlete zarar veren, huzuru bozan kuruluşlar hakkında Bakanlar Kurulu kapatma kararı alabilir. Bunların cumhurbaşkanı tarafından onaylanması koşuluyla.

Önce isyan bastırılır. 70 gün sürüyor yanılmıyorsa. İstiklal mahkemeleri kurulur. İstiklal mahkemelerinde şeyhleri asarlar. Seyit Abdulkadir'i de asarlar. Hem seyitleri asarlar, hem şeyhleri asarlar. Bunu düşünebiliyor musunuz, bu ne kadar önemli bir olay. Bitlis'e gittiğimde bir olay anlatılır. Bitlis milletvekili Kamran İnan vardır. Babası şeyhi. Bitlis'te şunu anlatılır. Halk, bir dönem, Kamran İnan'ın babası şeyhin atının çamurda bıraktığı ize dolan suyu şifah diye içerlermiş. Abdest aldığı suyu da içerlermiş şifalı diye. İnsanlar bunlardan medet umuyorlardı.

Naşit Hakkı Uluğ'un "Derebeyi ve Dersim" kitabında, 1920'li yıllarda bu bölgede seyitlerin neler yaptıklarını anlatılan bölümler var. Seyidi asmak demek, ben Cumhuriyet olarak her şeye kadirim demektir. Şeyhi asmak da öyle. Hele o subayın dediği ne kadar önemli. Vatana ihanet ederse, peygamber de olsa asarım diyor. Bu o dönemde insanların vatanseverliğinin örneğidir. Bu İtihat ve Terakki geleneğidir. Kelle koltuktaydı bu insanlar. Serdengeçtiydi. Serdengeçti demek, kafayı inandığı yola koyan demektir. İtihatçıların o Teşkilatı Mahsusa ekibi, kelle koltukta giden adamlardır. Vatan için her şeyi yaparlar. Cumhuriyetin ilk kuşakları da öyledir. Vatan için her şeyi yaparlar. Peygamberi bile asarlar vatana ihanet ederse. Bu müthiş bir olaydır. Vatana ihanet eden seyitleri astılar. Çok da iyi ettiler. Vatana ihanet eden şeyhleri astılar. Çok da iyi ettiler. Eğer o anlayış devam etseydi biz bugün gericilerle uğraşmak zorunda kalmazdık.

kötü yaptı. Seyit Rıza asılırken korkudan mağaralara sığınan suçsuz insanlar, yargılanmamış zanlılar öldürüldü. Tayyareler bölgeyi bombaladı. Bu da çok kötü bir şeydi. Bu insanlık değildi. Bu hukuk dışı uygulamaları eleştirmek gerekiyor. Ama Seyit Rıza'yı da övmek gerekiyor. Seyit Rıza gerici bir seyittir. Dini kimliği öne çıkararak insanları kullanan biridir. Ülkenin bütünlüğünün sağlanmasının önündeki engellerden biridir. Siz aydınlanma mücadelesi veriyorsanız, seyitliği de yok etmeniz, şeyhliği de yok etmeniz gerekiyor. Dersim olayı da böyle bir olay.

1938'e kadarki dönemde, Mustafa Kemal komünist değildi; ama Mustafa Kemal çağdaş bir ulus, onurlu ve bağımsız bir devlet yaratma mücadelesinde bu topraklarda yaşayan insanların tarihi bir şansdır. Bir mucizedir. 1919'da Türkiye'nin şartlarını bilgisayara yükleseniz, buradan bir bağımsız devlet çıkar mı diye sorsanız, mümkün değil yanıtı gelir. Amerikalılar, Fransızlar, İngilizler, İtalyanlar karşınızda; halk ise yanınızda değil. İsmet İnönü'nün yanılmıyorsa Sakarya Savaşı sırasında subaylara söylediği bir söz vardır: "İngilizler karşımızda, Fransızlar karşımızda," diye sayar ve sonra sesini alçaltarak, "kimseye söylemeyin ama bu millet de karşımızda" der. İstiklal Savaşı başarıyla sonuçlandırılırdıysa, 1938 yılına kadar çağdaş bir Türk ulusu, bağımsız ve üniter bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti inşa edilebilirdi, bunda başta Mustafa Kemal olmak üzere bir avuç inançlı ve kararlı insanın halkı arkalarına alarak sürdürdükleri yoğun ve zor bir mücadele bulunmaktadır.